

Hille kyrkogård

Kulturhistorisk inventering

Hille kyrkogård
Hille socken
Gästrikland
2004

*Erika Englund
Klara Wirdby*

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa i länsmuseets butik, beställa på tfn 026-65 56 35 eller e-post butiken@xlm.se

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29
butiken@xlm.se
www.lansmuseetgavleborg.se

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Hille kyrkogård

Kulturhistorisk inventering

Hille kyrkogård

Hille socken

Gästrikland

2004

Rapport 2005:07

Erika Englund

Klara Wirdby

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Telefon 026-65 56 00

Fax 026-65 56 29

© Länsmuseet Gävleborg 2005

Omslagsbild: Äldre flygbild över Hille kyrka och kyrkogård, tagen från sydväst.

Foto: Ur ATA:s bildarkiv, Riksantikvarieämbetet

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 96.0419

ISSN 0281-3181

Kopiering: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Inledning	6
Metod	6
Inventering	7
Fotografering.....	7
Arkiv	7
Litteratur.....	7
Kyrkogårdens framväxt i Sverige	8
Medeltid	8
1600- och 1700-talens kyrkogård.....	9
1800-talet	10
1900-talet	11
Minneslundar.....	12
Skogskyrkogårdar	13
Lagar	14
Historik	14
Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.	14
Begravningslagen (1990:1144)	15
Skötselråd.....	16
Rengöring av sten.....	16
Lagning av sprickor och flisor.....	16
Underhåll av gjutjärn	17
Underhåll av trä	17
Inskriptioner, förgyllning och målning	17
Historik.....	18
Hille sockens utveckling.....	18
Hille kyrkogård	20
Kyrkogårdsbeskrivning.....	23
Planform.....	23
Omgärdning	24
Vegetation	25
Gångsystem och beläggning	25
Byggnader	25
Kvartersstruktur och områdesindelning.....	27
Områdesbeskrivning	27
Kulturhistoriskt värde och bevarande	32
Bevarandevärda strukturer.....	32
Särskilt bevarandevärda gravvårdar	34
Förteckning över särskilt bevarandevärda gravvårdar	35
Referenser	38
Bilaga. Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar	

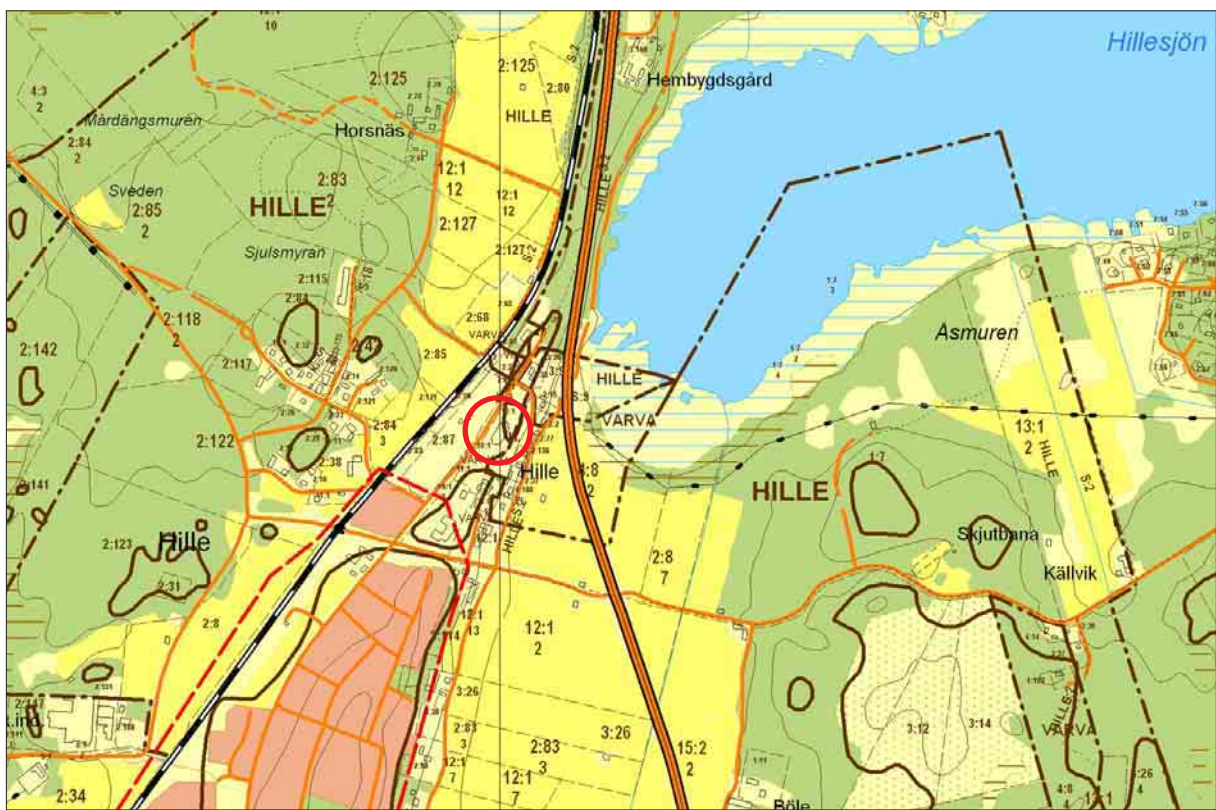

Bild 1. Utdrag ur fastighetskartan med berört område markerat. Skala 1:10 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Hille församling genomfört en kulturhistorik inventering av Hille kyrkogård under 2004. Arbetet har utförts av antikvarie Klara Wirdby och har delvis bekostats av kyrkoantikvarisk ersättning.

Uppfattningen om hur en kyrkogård ser ut idag, med t.ex. alléer, formklippta träd, gravvårdar i rader och gångsystem, är en relativt ung företeelse. Under medeltiden var kyrkogårdarna gräsbevuxna utan några träd eller planteringar. Gravplatsen omgärdades av en bogårdsmur och kunde även användas som plats för marknader. Djur betade kyrkogårdarna och höll dem öppna. Under senare delen av medeltiden började man gravsätta inne i kyrkorna, då framför allt människor ur de högre stånden.

Under 1600- och 1700-talen förändrades inte kyrkogårdarna så mycket. En författning genomdrevs däremot i början av 1800-talet som krävde ritningar med trädplanteringar och striktare planer och 1815 förbjöds kyrkogårdar inne i städerna. Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till den utformning som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Under 1900-talets tidigare del tillkom många skogskyrkogårdar som hämtar sin inspiration från den inhemska naturen och sedan mitten av 1900-talet har minneslunden varit en populär gravsättningsform.

Flera lagar reglerar de kulturhistoriska värdena på kyrkogårdarna. Främst reglerar Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. hur de kulturhistoriska värden ska behandlas men även Begravningslagen (1990:1144) tar upp kulturhistoriska värden.

Under järnåldern grundläggs det bebyggelsemönster längs åsen i Hille socken som är tydligt än idag. Under vikingatiden gjorde de olika näringarna som järnframställning, jakt och fiske, tillsammans med det fördelaktiga läget vid kustvägen och de goda sjöförbindelserna att Hillebygden spelade en dominerande roll i området. Under mitten av 1000-talet kristnades Hille och den gamla kyrkan uppfördes på 1300-talet. Under slutet av 1800-talet uppfördes nuvarande Hille kyrka då den äldre var i mycket dåligt skick. Kyrkogården i Hille har troligtvis varit begravningsplats för socknens avlidna så länge som det funnits en kyrka på platsen. Tidigare omgavs kyrkogården av en bogårdsmur som revs på 1800-talet.

Hille kyrkogård är uppdelad i två delar med Hillevägen emellan. Den rektangulära delen runt kyrkan, på östra sidan om vägen, är den äldsta delen. Den västra delen är ungefär dubbelt så lång som den östra men ungefär lika bred. Under början av 1920-talet utvidgades kyrkogården väster om vägen till ett område som var ungefär lika stort som östra delen samtidigt som ett gravkapell uppfördes. Kyrkogården har utvidgats ytterligare åt söder och väster på 1940-talet och senaste utvidgningen skedde främst åt söder med en halvcirkelformad del. Vid den senaste utvidgningen anlades en minneslund.

Karaktären i vegetation och strukturer är relativt traditionell på Hille kyrkogård med stora lövträd, alléer längs ytterkanterna, gräsbevuxna gravområden, enstaka häckar som avgränsar gravraderna samt grusgångar som löper i framför allt nord-sydlig riktning.

Det kulturhistoriska värdet på kyrkogården omfattas till stor del av det som karaktäriserar kyrkogården. Dels finns övergripande strukturer och kvaliteter som karaktäriserar kyrkogården och dels har några särskilt kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar valts ut och de presenteras separat i en bilaga.

De värdefulla strukturer som finns på Hille kyrkogård är den vegetation och markbeläggning som förekommer, den tydliga strukturen i hur kyrkogården utvidgats samt variationen mellan olika gravvårdar både avseende ålder och

utformning. Det är därför viktigt att inte förändra dessa karaktärsdrag. Det är även viktigt att bevara äldre gravvårdar på ursprunglig plats och att anpassa nya gravvårdar efter omgivande avseende materialval, dimension och form.

Tillkomst av nya gravvårdar på Hille kyrkogård bör i första hand ske i de kvarter som redan har många nya vårdar. I område 1 återfinns de flesta äldre gravvårdarna och här ska stora krav ställas på anpassning.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har under 2004 på uppdrag av Gävle kyrkliga samfällighet genomfört en kulturhistorisk inventering av Hille kyrkogård i Gävle. Gävle kyrkliga samfällighet har sökt och beviljats kyrkoantikvarisk ersättning för att delfinansiera inventeringen. Inventeringen har utförts av Klara Wirdby, antikvarie vid Länsmuseet Gävleborg.

Begravningsplatser är kulturhistoriskt intressanta miljöer. De berättar om lokalbefolkningen och lokalhistorien. Gravvårdar och kyrkogårdar uppvisar arkitektoniska strömningar och visar på äldre tiders hantverkskicklighet i detaljer som t.ex. sten- och gjutjärnsarbeten.

Våra kyrkogårdar genomgår samtidigt en ständig förvandling och modernisering för att tillgodose vår tids krav på tillgänglighet, så som handikappanpassning och god arbetsmiljö. Dessa förändringar ska enligt lag göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Dagens regelsystem lägger stort ansvar på förvaltarna att vårda och underhålla begravningsplatserna utan att minska eller förvanska de kulturhistoriska värdena. För att underlätta för denna förvaltning krävs kulturhistoriska underlag. Att precisera dessa kulturhistoriska värden och ta fram kulturhistoriska underlag blir kulturmiljövårdens uppgift. Föreliggande inventering och dokumentation är tänkt som ett sådant underlag.

För att underlätta och uppmuntra till att inventeringsarbetet på Sveriges kyrkogårdar kommer till stånd har Riksantikvarieämbetet tagit fram en skrift, *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Denna vägledning har legat till grund för inventeringsarbetet av Hille kyrkogård.

METOD

Inventeringen av Hille kyrkogård i Gävle har föregåtts av fem kyrkogårdsinventeringar som tidigare genomförts av Länsmuseet Gävleborg på uppdrag av Gävle kyrkliga samfällighet och Sandvikens församling. I inventeringen för Hille kyrkogård har samma metod använts som för de tidigare inventeringarna.

Sammanställningen, som gjorts i form av denna rapport, innehåller historik, en beskrivning och karaktärisering av kyrkogården. Sammanställningen avslutas med en kulturhistorisk värdering där bevarandevärda strukturer och gravvårdar preciseras. Målsättningen är att den kulturhistoriska värderingen skall ligga till grund för fortsatt vård- och underhållsarbete på kyrkogården.

De gravvårdar som inventerats separat och utpekats som kulturhistoriskt värdefulla redovisas i en bilaga med gravvårdsnummer, fotografi och urvalskriterium. I rapporten avser begreppet gravvård den synliga gravanordning med t.ex. omgärdning, växtlighet, skulptur, sten, kors o.s.v.

Inventering

Fältarbetet har utförts i två etapper. I den första etappen inventerades kvarteren var för sig avseende bland annat omgivning, omgärdning, vegetation, planform, gravvårdstyper och gravvårdsmaterial. I den första etappen identifierades de kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna som sedan har inventerats separat.

De gravvårdar som identifierats som kulturhistoriskt värdefulla i den första etappen inventerades separat i etapp två. Inventeringen avser bland annat troligt tillkomstår, stildrag, utformning, beskrivning av gravvårdens omgärdning och ytmaterial samt gravvårds- och inskriptionstyp.

Fotografering

Fotografering har skett med digitalkamera. Kyrkogården har fotodokumenterats i sin helhet avseende omgärdning, struktur, vegetation, gångsystem och byggnader. Varje kvarter har även fotodokumenterats separat. Slutligen har de gravvårdar som inventerats i etapp två fotodokumenterats.

Det digitala bildmaterialet har både fungerat som arbetsmaterial under fältarbetet och som illustrationer i sammanställningen. De digitala bilderna har förtecknats, bränts på CD och förvaras i Läns museet Gävleborgs bildarkiv.

Arkiv

Inventeringen har kompletterats med arkivstudier. Följande arkiv har använts:

- Läns museet Gävleborgs arkiv
- Länsstyrelsen Gävleborg, Kulturmiljöfunktionens ärendearkiv
- Hille församlings arkiv
- ATA, antikvariskt topografiska arkivet, RAÄ

Litteratur

Inför inventeringen har tillgänglig litteratur över kyrkogårdar och kyrkogårdsinventeringar studerats. Studerad litteratur och litteraturstudiens syfte kan delas upp i tre delar.

Först har bakgrundskunskap inhämtats om kyrkogårdens historia, vilket sammanställts i rapportens kapitel *Kyrkogårdens framväxt i Sverige*. Här har H. Wadsjö och S. Ambrosianis *Kyrkogårdskonst* och E. Buchts *Kyrkogårdens gröna kulturarv* varit vägledande. M. Westerdahls *Den svenska skogskyrkogården* har givit en bra beskrivning av skogskyrkogårdens framväxt. I informationsmaterialet *Kyrkoantikvarisk ersättning, vård och underhållsplanering. Information till församlingar och samfälligheter om vård av kyrkliga kulturminnen* från Svenska kyrkan finns en sammanfattning över svensk kyrkogårdshistoria som varit användbar.

För att hitta en metod för själva inventerings- och fältarbetet har i en andra del olika material studerats. Främst har två källor använts. Dels har de inventeringar som Göteborgs Stadsmuseum genomförde under 1993 fungerat som goda förebilder. Dels har mycket information och kunskap hämtats från riksantikvarieämbetets skrift *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Annan litteratur som behandlar kyrkogårdsinventeringar och som studerats är riksantikvarieämbetets bok *Kyrkogårdens form och miljö* samt ett specialnummer av tidskriften *Kulturmiljövård* (6:1989) om kyrkogårdar, utgiven av riksantikvarieämbetet. Även inom metodarbetet har ovan nämnda informationsmaterial från Svenska kyrkan om bland annat kyrkoantikvarisk ersättning

använts. År 1998 genomförde Länsmuseet Gävleborg en inventering av Ljusdals kyrkogård och det arbetet har legat till grund för även denna inventering.

Slutligen har församlingens eget utgivna material samt arkivmaterial använts som underlag för sammanställningen av församlingens och kyrkogårdens historia.

KYRKOGÅRDENS FRAMVÄXT I SVERIGE

Den uppfattning vi har av en kyrkogård idag med alléer, trädplaneringar, formklippta buskar, gångsystem och gravstenar i rader är en relativt ung företeelse. Inte förrän på 1800-talet började man över huvud taget plantera träd och formklippa buskar på kyrkogårdarna. Under nästan tusen år har istället kyrkogården varit fri från vegetation och utan annan utsmyckning än olika gravmonument i en vildvuxen gräsmatta eller någon slags äng. För att ge en bild av dagens kyrkogårdars historiska förankring följer en historisk redovisning från medeltiden fram till idag.

Medeltid

Kunskapen om hur medeltidens och stormaktstidens kyrkogårdar såg ut i detalj är fragmentarisk. Den information som finns tillgänglig är idag bevarade kopparstick, ritningar samt enstaka gravvårdar eller gravbyggnader.

Kristendomen kom genom den katolska kyrkan till Sverige kring år 1000. När kyrkorna skulle anläggas fick tomten för kyrkan skiljas ut från den oskiftade jorden, på samma sätt som bytomterna. Kyrkogården delades ofta upp mellan de olika byarna så att alla fick sin bestämda gravplats. Ända in på 1800-talet fanns denna tradition kvar på många platser, att man begravdes i sin "ättehög".

Den medeltida kyrkogården var gräsbevuxen utan några träd eller planteringar. Kyrkogården var tydligt avgränsad utåt till skydd mot både folk och få

Bild 2. Trönö gamla kyrka i Hälsingland. Kyrkan och kyrkogården härstammar från medeltiden och här finns även den gamla bogårdsmuren bevarad även om den restaurerats kraftigt.

samt andra angrepp mot den vigda jorden. Avgränsningen kunde bestå av träbalkar täckta med spåntak eller en mur av sten. Benämningen var bogårdsmur men blev senare kyrkogårdsmur. Klostrens uppkomst på 1100-talet influerade också kyrkogårdarnas utformning, bl.a. genom att nya växter introducerades så som buxbom.

Under medeltiden användes inte kyrkogården bara som en religiös plats, den fungerade även som en allmän plats där sammankomster av olika slag hölls. T.ex. var det en plats för handel och vissa fall hölls mindre marknader på kyrkogården.

Under medeltiden började även kyrkobyggnaden fungera som begravningsplats, först och främst för personer ur det adligaståndet. Så småningom gavs möjligheten till kungliga personer, högadeln och kyrkans välgörare. Under senmedeltiden öppnades kyrkan som begravningsplats för hela det övre samhällsskiktet.

1600- och 1700-talens kyrkogård

Under 1600-talet rådde till stor del fortfarande medeltida förhållanden på kyrkogårdarna. Det var en trädfattig plats där djur gick och betade i det höga gräset. Ändå hade redan under reformationen Martin Luther föreslagit att flytta kyrkogårdarna utanför städerna. Luther ville förvandla medeltidens kyrkogård från marknadsplats till en plats för kristlig andakt och begrundan. Gustav Vasa försökte i ett förmaningsbrev 1554 stadga att gravplatserna inte fick förorenas av djur och deras vidrigheter utan att kyrkogårdarna skulle hållas och bevaras på ett kristligt sätt. Samtidigt ingick det gräsbete för kreatur ända fram till 1819 i klockarens löneförmåner. Utifrån detta kan man konstatera att det snarare handlade om en vilja än något som fick något större genomslag.

Större omsorg kom att ägnas åt kyrkorummet med förnäma gravhällar, fristående gravkor eller pompöst inredda gravrum i valv och kamrar. Gemene

Bild 3. Rullbo kyrkogård i Los med Orsa Finnmark anlades så sent som 1865 men uppvisar samma struktur som de äldre kyrkogårdarna.

mans begravningsplats, som alltid varit kyrkogården, blev således förbisedd. De gravvårdar som fanns på kyrkogården var troligen små gräs- eller sedumbevuxna gravkullar eller enkla trävårdar nedstuckna i gräset.

Stormaktstiden medförde ökad handel och krig och nya influenser nådde Sverige. I profana trädgårdar vid slott och herrgårdar började alléer planteras. Under 1600-talets senare del hade den idag så vanliga parklinden introducerats.

Rent praktiskt genomfördes inga omvälvande förändringar på kyrkogårdarna under 1700-talet. Det fördes däremot en livlig diskussion bland de upplysta att något behövde göras för att råda bot på kyrkogårdarnas planlösa utformning, ohälsosamma placering i städerna, okristliga skick och bristande skötsel. Några predikade att de bibliska gravplatserna låg i det fria och inte inne i kyrkobyggnader och att det nuvarande gravskicket var okristligt. I det sammanhanget var även önskan att göra kyrkogården till en plats för andakt viktig. Andra hävdade vikten av estetik genom planerade gångar och alléer för att råda bot på problemen. De synpunkter som vägde tyngst för en förändring var däremot de hygieniska. Att begrava de döda inne i kyrkorna ansågs smittospridande och ohälsosamt. År 1783 förbjöds försäljning av gravar och begravning av lik inne i kyrkorna. De överfulla kyrkogårdarna inne i städerna ansågs även de ohygieniska och sanitärt olämpliga. I samtida dokument uttrycks det som att de dödas ben ännu låg och vräkte inför allas blickar på de överfulla kyrkogårdarna i städerna.

1800-talet

I början av 1800-talet genomdrevs en författning som krävde ritningar med trädplanteringar och striktare planer på de nya kyrkogårdarna. År 1815 förbjöds begravningar inne i städer och byar, istället skulle nya kyrkogårdar uppföras utanför tätorterna. Dessa bestämmelser kan ses som svar på den debatt som fördes under 1700-talet.

De nya kyrkogårdarna var symmetriskt uppbyggda med gångar, kvarter och

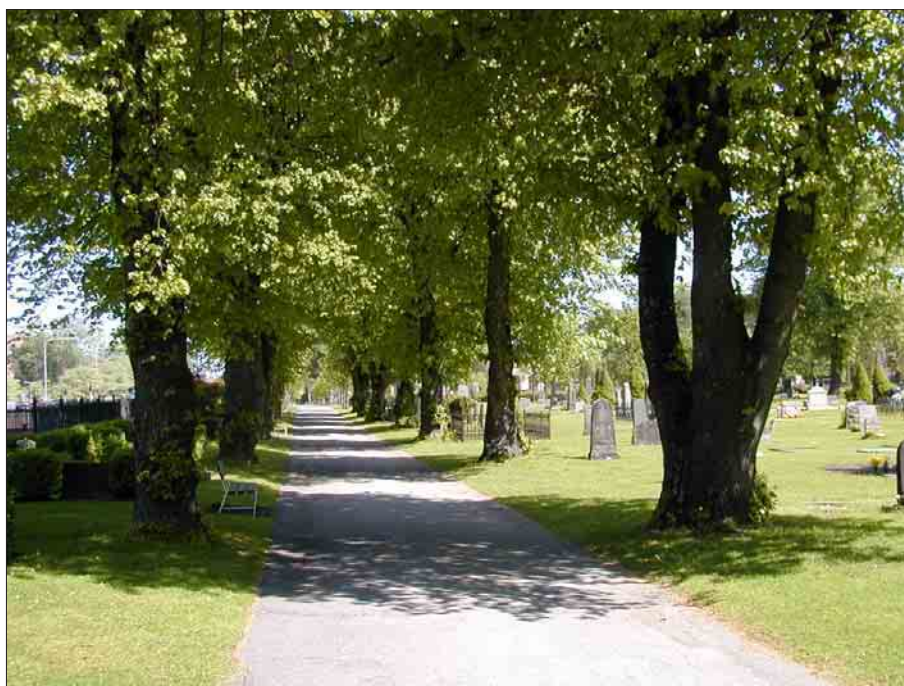

Bild 4. Gamla kyrkogården i Gävle är typisk för de kyrkogårdar som anlades i början av 1800-talet med sina symmetriska former i alléer och gångsystem.

Bild 5. Södra kyrkogården i Sandviken är till stor del inspirerad av parkkyrkogården med friare former i träd och buskar.

trädalléer. Trädplanteringarna var ett viktigt inslag. Speciellt på de nyanlagda kyrkogårdarna tillämpades en stram parkkaraktär. Landsortens kyrkogårdar var däremot fortfarande enkla med sparsam vegetation, möjligtvis hade en trädkrans planterats.

Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till den utformning som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Fler planteringar hade anlagts samt lummiga alléträd, hängträd och vintergröna häckar. Nu blomstrade även stenindustrin och gjuteriverksamheten vilket bidrog till att gravvårdarna kunde börja massproduceras. De ofta höga vårdarna i granit, marmor och kalksten samt järnstaket, gjutjärnsurnor och gjutjärnskors är karaktäristiska för slutet av 1800-talet.

Parallellt med utvecklingen av den strama parkkyrkogården, som även kan kallas kyrkogårdsträdgården, gick en annan utveckling i delvis motsatt riktning. I Europa utvecklades en parkkyrkogård som innebar en större kyrkogård med friare och mer oregelbundna former. Inspirationen hämtades från den engelska parkens friare former och landskap. Den första parkkyrkogården av detta slag anlades i Hamburg 1877. Skogskyrkogården, som i Sverige blev populär från början av 1900-talet kan sägas ha utvecklats från den friare parkkyrkogården.

1900-talet

Det tidiga 1900-talet kännetecknas av en utveckling av det senare 1800-talets kyrkogård. Massproduktionen av gravstenar fortsatte och strängare utformningsbestämmelser ledde till att variationen på kyrkogårdarna till stor del försvann. Även vegetationens utformning blir enklare. Stora gräsmattor med enkla rygghäckar blir vanligt istället för grusgravar och olika häckarrangemang. Träden är dock fortfarande dominerande på kyrkogårdarna. Skogskyrkogårdarna däremot har en variationsrikedom i formspråk och vegetation, trots att gravstenarna liknar de på övriga kyrkogårdar.

Gravkvarteren kring 1950- och 60-talen kännetecknas av just krav på ratio-

Bild 6. På Södra kyrkogården i Sandviken är delar uppbyggda i andan som rådde under mitten av 1900-talet.

nell skötsel och enhetlig utformning. Detta ledde till nästan identiskt lika gravvårdar stående i rad med rygghäckar mellan raderna. Gångar såddes igen för att ingå i den allmänna gräsytan, arbetskrävande häckarrangemang eller kantstenar runt vårdarna togs bort och alléträd gallrades ut.

De senaste årtiondena har de stränga reglerna för gravvårdarnas utformning mjukats upp och ger ett större utrymme för personligt formspråk. Ännu är det dock svårt att värdera det senare 1900-talets utformning av kyrkogårdarna och dess gravvårdar ur kulturhistorisk synpunkt.

Minneslundar

Under 1900-talets senare tid har ett nytt gravskick uppkommit med minneslundar. Eldbegängelse och nedgrävning av aska i mer eller mindre anonym form har däremot lång förhistoria i vårt land. Liknande jordning har skett ända från bronsåldern fram till 1100-talet då Sverige kristnades. Ibland hade graven inget synligt märke alls medan man ibland reste en sten eller en hög på platsen.

Eldbegängelse i vår tids mening har funnits sedan slutet av 1800-talet. I England bildades de första eldbegängelseorganisationerna på 1870-talet. Svenska Eldbegängelseföreningen bildades 1882. Gravskicket att gräva ned eller strö ut aska inom ett gemensamt område i en minneslund har funnits sedan 1958. Det grundas på ett tillägg i den då gällande kungörelsen från 1933 om eldbegängelse. I samband med 1958 års tillägg tillkom även möjligheten att strö ut aska på en plats som inte är begravningsplats.

Minneslunden kan sägas vara en modern form av gemensamhetsgrav. Den avlidnes aska grävs ned eller sprids ut någonstans inom minneslunden för att vara mer anonym. Hela lunden blir då en minnesplats för de anhöriga istället för en specifik gravvård som kräver skötsel eller omvårdnad. Anläggandet av minneslundar kräver däremot omsorgsfull planering för att kännas som värdiga och uppskattade platser för de anhöriga.

Bild 7. Minneslunden på Gamla kyrkogården i Sandviken anlades 1966.

Skogskyrkogårdar

Skogskyrkogårdarna i Sverige har olika uppkomst och tre olika kategorier kan urskiljas. Dels skogskyrkogården med ett samiskt ursprung, dels pest- och kole-rakyrkogårdar som anlades utanför städerna utan arkitektoniska eller långsiktiga ambitioner. Till sist kan man urskilja skogskyrkogårdar som har ett nationalromantiskt ursprung och det är dessa som vi främst förknippar med en skogskyrkogård idag. Denna beskrivning utgår ifrån den senare kategorin.

Som tidigare nämnts växte en annan sorts kyrkogård fram samtidigt som kyrkogårdsträdgården utvecklades vid slutet av 1800-talet. Den kallas parkkyrkogården eller landskapskyrkogården och kan härledas till den engelska parkstilen. Utmärkande för de första anläggningarna var deras karaktär av stads- och friluftspark. De bestod av lummiga planteringar utmed svängda gångar och dammar med gravar samlade i strödda grupper. Park- och landskapskyrkogårdarna uppkom som en reaktion mot de stora och ödsliga gravfält som anlades utanför städerna under 1800-talet.

Vid sekelskiftet växte de romantiska idealen fram och nu hämtades inspiration från den inhemska vilda naturen. Den gestaltade kyrkogården som växte fram under denna tid innebar en attitydförändring till naturen. Den fattiga utmarkens tall- och granskog, som i årtusenden betraktats som lite skrämmande, och betydligt mindre värdefull jämfört med åkern och lövängen, blev nu ett ideal.

Den medvetet gestaltade skogskyrkogården i Sverige härrör från början av 1900-talet. På 1920-talet anlades flertalet skogskyrkogårdar men skogskyrkogårdens glansperiod inträffade först på 1930- och 40-talen. Troligtvis hör det samman med att först då blev ett naturanpassat byggande vanligt där den ursprungliga vegetationen runt omkring bevarades.

Ännu idag anläggs skogskyrkogårdar i Sverige. Kanske är de så populära på grund av att naturen upplevs som viktig i och invid våra tätorter av miljö- och rekreationsskäl.

LAGAR

I följande kapitel beskrivs de lagar som behandlar vård- och underhåll av begravningsplatser samt de kulturhistoriska värdena på kyrkogården. Kapitlet inleds med en kort historik över hur dagens regelverk utvecklats. Vidare följer en redovisning av de lagar som reglerar kyrkogårdarnas utformning idag.

Historik

Det lagliga skyddet för kyrkor och kyrkliga miljöer går långt tillbaka i vårt land. Den första skyddslagstiftningen för kulturvärden kom redan under stormakts-tiden i och med 1666 års Fornvårdsplakat. Landshövdingarna och domkapitlen kom att från år 1746 kontrollera kyrkobyggandet och från 1759 krävdes Kungl. Maj:ts godkännande av ritningar till kyrkor. Överintendenten hade det fackmässiga ansvaret för kyrkobyggandet vilket från 1817 övergick till överintendentsämbetet. Överintendentsämbetet ombildades 1917 till Kungl. Byggnadsstyrelsen.

År 1920 tillkom en kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet vilken medförde att statlig prövning krävdes även för begravningsplatser. Kungl. Byggnadsstyrelsen omorganiserades 1967 och prövningen av kyrkobyggnader och begravningsplatser överfördes till riksantikvarieämbetet. Prövningen decentraliserades 1995 till länsstyrelserna.

1989 års författningsändring innebär att det läggs större ansvar på själva pastoraten för utformningen av kyrkogården. Viss prövning sker hos byggnadsnämnden och länsstyrelsens prövning begränsas till kulturmiljövårdens intressen.

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

I fjärde kapitlet i Lagen om kulturminnen m.m. regleras bestämmelserna om de kyrkliga kulturvärdena. Kapitlet har tre avsnitt som omfattar kyrkobyggnader och kyrkotomter, kyrkliga inventarier samt begravningsplatser. Endast kyrkor och kyrkogårdar anlagda före 1940 står under statlig tillsyn men lagstiftningen kan omfatta även yngre kyrkor och kyrkogårdar efter beslut av riksantikvarieämbetet. Den statliga tillsynen ska endast omfatta de kulturhistoriska värdena. Till de kulturhistoriska värdena räknas även konstnärliga värden.

I kapitlets tredje avsnitt rörande begravningsplatser sägs i 11 §:

”I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller försvanskas.”

Vidare lyder 13 §:

”För begravningsplatser som är anlagda före 1940 krävs tillstånd av länsstyrelsen
– *för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,*
– *för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.”*

Med väsentlig ändring omfattas bl.a.

- ändring av hägnad,
- ändring av material eller färgsättning av anordning inom begravningsplatsen,
- ändring av konstnärlig utsmyckning på begravningsplatsen,

- ändring av vegetationens arkitektoniska och rumsskapande karaktär,
- större ändringar av gravkvarter och vägsystem,
- åtgärder som i sig själva inte är väsentliga men som får betydelse för anläggningens helhetsverkan om de upprepas såsom borttagande av gravramar, staket och dylikt kring gravplatser, samt
- ändring av belysning.

Fjärde kapitlets andra del om kyrkliga inventarier berör delvis även kyrkogårdarna. 6 § lyder:

”Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl.”

I samma kapitel reglerar 7–10 §§ att det för avyttring, reparation, ändring, flyttning m.m. av sådana inventarier krävs tillstånd av Länsstyrelsen. Här regleras även bestämmelser om förteckning över kyrkliga inventarier. De kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna kan betecknas som kyrkliga inventarier och därmed tas upp i inventarieförteckningen.

Begravningslagen (1990:1144)

I begravningslagen finns några paragrafer i 7:e kapitlet som kan komma att beröra de kulturhistoriska värdena. 25 § inleder avsnittet om gravanordningar m.m. och lyder:

”Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.”

Gravvårdar ägs och ansvaras av gravrättsinnehavaren så länge gravrätten gäller och under den tiden har innehavaren rätt att ändra eller plocka bort gravvården, med vissa restriktioner enligt 26 §:

”Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.”

Med stöd av 25–26 §§ kan gravvårdarnas utformning styras för att anpassas till de kulturhistoriska värdena på kyrkogården, då det ingår i god gravkultur. De kulturhistoriska värdena och riktlinjer för anpassning ska vara tydligt formulerade.

När gravrätten upphör är det vanligt att gravvården överlämnas till kyrkogårdsförvaltningen som då har möjlighet att upplåta platsen till en ny gravrättsinnehavare. Det är dock viktigt att påpeka att alla avlidna, kist- som urnbegravda, vilar i frid. Oavsett om en gravrätt övergår till en ny gravrättsinnehavare och en ny gravvård anläggs finns de som i äldre tid lagts till vila i graven kvar. Kyrkogårdsförvaltningen för register över vilka personer som vilar i en grav.

Om graven har ett kulturhistoriskt värde bör den bevaras enligt 37 § i avsnittet om gravrättens upphörande:

”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats.”

Målet är att bevara kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar på ursprunglig plats för att inte det historiska sammanhanget ska gå förlorat. Endast i undantagsfall bör man ställa upp vårdarna på annan plats på kyrkogården.

SKÖTSELRÅD

För att underlätta vårdarbetet med gravvårdar ges några generella riktlinjer över hur olika material kan underhållas och skador åtgärdas. Det viktigaste är att vårdinsatserna inte får skada gravvårdarna. Gravvårdarna ska heller inte se ny ut efter vårdinsatser utan patinan har ett kulturhistoriskt värde i sig. Beskrivningen utgår ifrån de gravvårdsmaterial och skador som generellt förekommer på Bomhus kyrkogård.

För vissa gravvårdar krävs mer komplicerade åtgärder där konservator bör anlitas. I de fall då det är nödvändigt preciseras det i förteckningen över kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar som ligger som bilaga till rapporten.

Riksantikvarieämbetet kan även ge råd om vård- och konservatorsarbeten på kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar och ordnar så kallade pastoratskurser i vårdfrågor.

Rengöring av sten

Vid rengöring av all sorts sten bör traditionella rengöringsmedel undvikas då de ofta innehåller ämnen som bildar skadliga salter. Jord och smuts kan normalt avlägsnas med ljummet vatten. Om nedsmutsningen är så kraftig att rengöringsmedel är nödvändigt bör man välja ett medel som är biologiskt nedbrytbart och med neutralt pH-värde.

I skuggiga och fuktiga lägen blir ofta stenen grön av alger som växer på stenen. Algerna kan även ha en röd ton. Lavar vill gärna ha något torrare betingelser och de växer långsammare. Lavar kan i vissa fall vara skyddande för stenen och bör då inte avlägsnas trots att de kan tyckas vara estetiskt störande. I andra fall bryter däremot lavar ned stenen, dels genom att de håller stenen fuktig och dels för att lavarnas rötter (hyferna) tränger in i stenen och bidrar till vittring.

Alger och lavar tas bort genom borstning med mjuk stålborste sedan laven eller mossan indränkts i ljummet vatten. Indränkning i vatten gör det lättare att avlägsna växtligheten. Helst bör fuktningen ske kontinuerligt under flera timmar för att få riktig verkan. Lavar är lättast att avlägsna under vår och höst, organismerna är mest aktiva då och följaktligen mer sårbara. Rengöring med vatten bör undvikas vid risk för frost för att förhindra frostsprängning.

Ofta förekommer rester av stearin på gravvårdarna i samband med utsättning av marschaller eller ljus. Stearinet bör först skrapas bort med ett oskarpt verktyg och därefter avlägsnas med lacknafta och/eller trikloretylen (Tri).

Lagning av sprickor och flisor

Äldre gravvårdar kan ha lagningar utförda i cement som kan orsaka saltutfällningar och ge sprickor och spjälkningar i stenen. Lagning bör istället ske med ett bruk som är svagare än materialet som ska lagas. Cementlagningar bör om möjligt avlägsnas och ersättas av ett reversibelt lagningsbruk, t.ex. "Stentekniks" lagningsbruk. Liknande åtgärder ska utföras av erfaren fackman.

Insatta järndubbar i framför allt socklar kan också orsaka sprickor och spjälkningar i stenen. Det beror på att järnet utvidgas vid rostning. Befintliga järndubbar som skadar stenen och inte kan bytas ut bör rostskyddsbehandlas. Montering av nya stenar på fundament bör ske med rostfri dubb.

Avslagna mindre flisor kan limmas med stenlim. Riksantikvarieämbetet rekommenderar ett polyesterhartslim. Vid arbete med bruk och lim får ej frostrisk förekomma.

Bild 8. Sprickor på grund av rostande järndubb.

Bild 9. Rostigt gjutjärn i behov av underhåll.

Underhåll av gjutjärn

Rost är den vanligaste skadan på gjutjärn. Sprickor förekommer också på framför allt gjutjärnsstaket. Rosten borstas bort med stålborste. Rostskyddsgrundning görs med linoljebaserad blymönjefärg och järnet strykes därefter två gånger med mager äkta linoljefärg. Den äkta blymönjefärgen ger bästa rostskyddet och får användas av företag och förvaltningar för att vårda objekt med kulturhistoriskt värde.

Rostskyddsbehandling upprepas vid behov. Beroende på klimat m.m. kan tidsintervallerna variera men vart tionde år kan tjäna som ett riktmärke.

Trasiga och/eller spruckna gjutjärnsstaket kan svetsas. Det kräver hantverkare med erfarenhet av gjutjärnssvetsning. Man kan även nita eller skruva ihop gjutjärn, vilket är det traditionella sättet att laga gjutjärn.

Underhåll av trä

Träet ska vårdas till att hålla så länge som möjligt vilket innebär att behandla det som man behandlar trä utomhus. Genom att måla vårdarna när färgen flagnar eller träet torkat ut förlängs livslängden avsevärt. Man bör hålla sig till den färg som ursprungligen använts och de äldre träkorsen var oftast målade med linoljefärg.

Inskriptioner, förgyllning och målning

Vissa gravvårdar har ursprungligen haft förgyllning eller varit målade. Dessa kan på ett försiktigt sätt förnyas om det är nödvändigt och på tidigare förgyllningar kan omförgyllning med bladguld behöva göras. Innan åtgärd påbörjas är det viktigt att det finns belagt att vården varit förgylld eller målade tidigare så att man inte förvanskar historien. Omförgyllningar eller ommålningar av inskriptioner ska utföras av utbildad fackman, t.ex. konservator.

HISTORIK

För att sätta in Hille kyrkogård i sitt sammanhang följer en beskrivning av samhällets och församlingens historia. Vidare följer en historik över kyrkogården.

Hille sockens utveckling

Platsen för Hille låg under stora delar av forntiden under vatten och bestod främst av ett skärgårdslandskap med uppstickande öar. Vid tiden för sockenbildningens början sträckte sig Hille längre söderut än idag och omfattade stora delar av det som idag är Gävle stad. Tidigare Hille socken omfattade all bebyggelse kring Testeboåns nedre lopp och kan därmed beskrivas som hela området längs norra delen av Gävlebukten.

Vid Oslättfors har de äldsta föremålen i Hille socken hittats, vilka kan dateras till yngre stenåldern. Fyndmaterialet är magert och inga boplatser har påträffats. Mot stenålderns slut har däremot troligtvis ett primitivt åkerbruk samt boskapskötsel förekommit. Från bronsåldern finns mycket få spår i området.

Under järnåldern blir däremot spåren fler och tydligare. I Gästrikland fanns goda förutsättningar för järnålderskulturen då naturtillgångarna var rika. Fortfarande låg stora delar av marken under vatten och de platser som fanns för bebyggelse var bälägna längs åsen och längs Testeboån, ungefär samma bebyggelsemönster som bestått fram till idag. Det största gravfältet från folkvandringstid ligger i Björke på åsen strax öster om den gamla landsvägen. Under vikingatiden kan man påvisa en utbredd bebyggelse längs åsen och ån samt kring Mårdängsjön. I själva kyrkbyn finns idag inga fornlämningar men här har tidigare funnits gravfält från yngre vikingatid.

De olika näringarna som järnframställning, jakt och fiske gav god avkastning. Tillsammans med det fördelaktiga läget vid den viktiga kustvägen och de goda sjöförbindelserna gjorde de att Hillebygd, tillsammans med området kring Gavleån, spelade en dominerande roll under vikingatiden.

Bild 10. Gravfältet i Björke från folkvandringstid. Foto: Länsmuseet Gävleborg, Dg 04-4425

Bild 11. Skiss av gamla kyrkan. Ur Hille församlings ägo.

Bild 12. Hille kyrka från nordväst. Foto: Länsmuseet Gävleborg, Dg 04-4417

De livliga förbindelserna åt olika håll skapade nya intryck och befolkningen i gästrikebygderna knöts allt närmare centralorterna i Uppland. Därifrån kom så småningom också budskapet om kristendomen. När detta skedde är inte helt klart men att kristendomen under mitten av 1000-talet fått en erkänd ställning är uppenbart. Flera korsprydda runstenar finns från denna tid. Men det är först mot slutet av samma århundrade som man började överge de gamla bygravfälten och i stället övergå till begraving på de kristna kyrkogårdarna.

Den gamla kyrkan i Hille uppfördes kring 1300 och Hille var då annexsocknen till Valbo socken. Kyrkan var byggd av gråsten och täckt med spåntak och låg på åshyllan vid Hillesjön, strax norr om den nuvarande kyrkan. Gamla kyrkan var rektangulär med måtten 21,5 × 11 meter och låg i östvästlig riktning. Torn saknades men det fanns en enkel klockstapel. Under slutet av 1400-talet ersattes

det äldre trätaget med två stjärnvalv i tegel som putsades och bemålades med färgrika figurer. Innan kyrkan revs avbildades målningarna av konstnären C. F. Lindberg.

År 1602 blev Hille socken en egen socken och lösgjordes från sambandet med Valbo. Hilles första egna kyrkoherde hette Laurentius Johannis.

Redan under slutet av 1600-talet började den gamla kyrkan svikta, gavlarna lutade åt öster och väster, från varandra, och ett järnband sattes in genom hela kyrkan för att hålla den samman. Det dröjde dock till år 1857 innan hilleborna beslutade att uppföra en ny kyrka.

Den nya kyrkan uppfördes söder om den befintliga och var tvungen att uppföras i åsens längdriktning då längden på kyrkan var hela 47 meter. Kyrkan uppfördes i sten som putsades och den invigdes 1863. År 1902 genomfördes en restaurering efter ritningar av stadsarkitekt E. A. Hedin i Gefle och kyrkan fick då i stort sett det utseende den har idag.

Hille kyrkogård

Sedan den första kristna tiden har de döda förts till sin sista vila intill kyrkan. Till skydd för "Guds åker" byggdes tidigt en bogårdsmur med stegport i Hille och bogårdsmuren fanns kvar ända in på 1800-talet. Dess undre del var av gråsten som senare byggdes på med tegel. Muren skyddades mot väta av ett tak av tjärade brädor. Ovanför stegportens valv fanns en överbyggnad som bestod av ett rum som man kunde komma till via en smal trappa i muren. Under reformationen, eller något senare, flyttades de gamla helgonbilderna, som inte längre ansågs höra hemma i kyrkan, ut till rummet ovanför stegportens valv. Enligt hörsägen, som bestod ända tills stegporten revs, fanns en vidskeplig skräck att besöka rummet med helgonbilderna.

Stegporten revs i samband med att kyrkogården 1851 utvidgades åt söder till dubbel storlek. Den äldsta kyrkogården var inte större än att stegporten stod på den nya kyrkans plats, troligtvis i höjd med den västra ingången. Den ursprungliga kyrkogården måste alltså ha varit mycket liten, endast 30 alnar lång, vilket

Bild 13. Det nya området norr om kyrkan. Foto: ATA 458:58

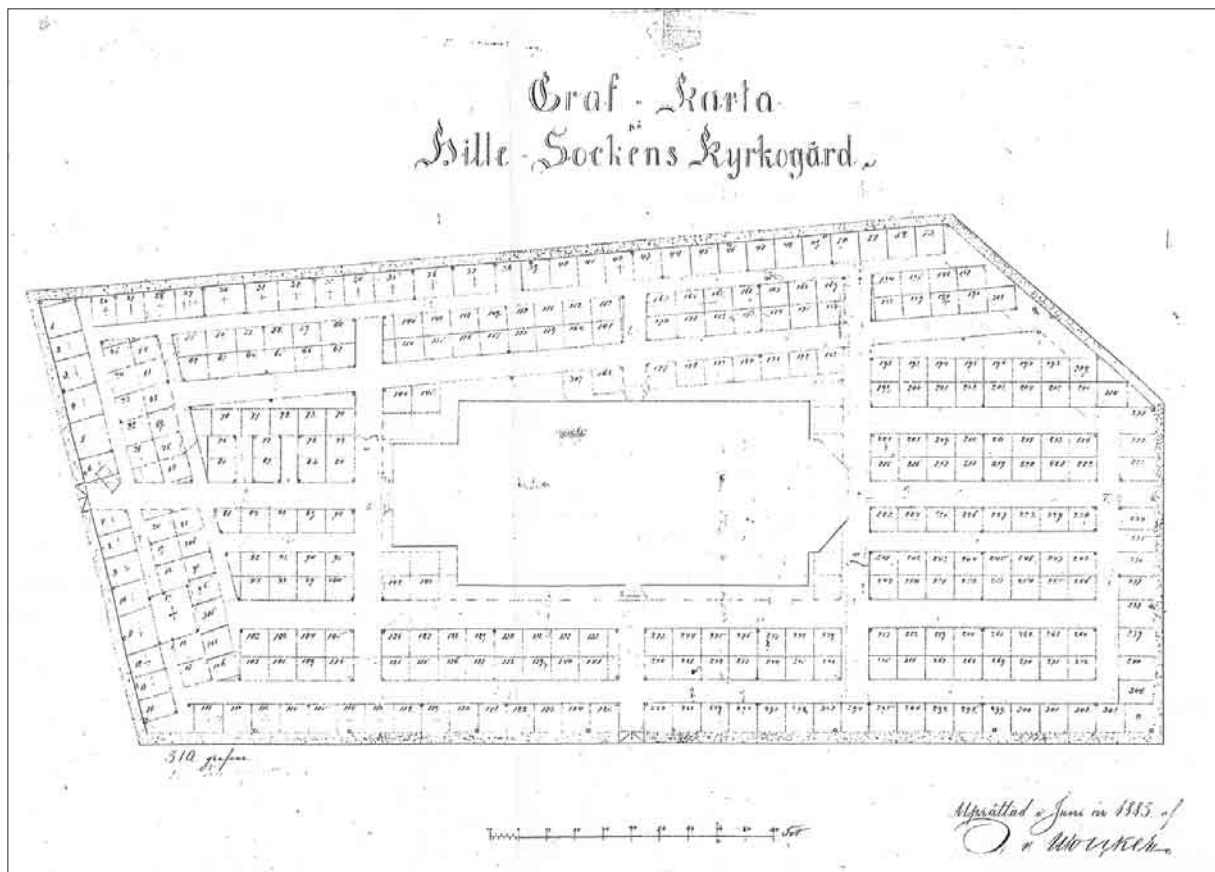

Bild 14. Karta från 1883

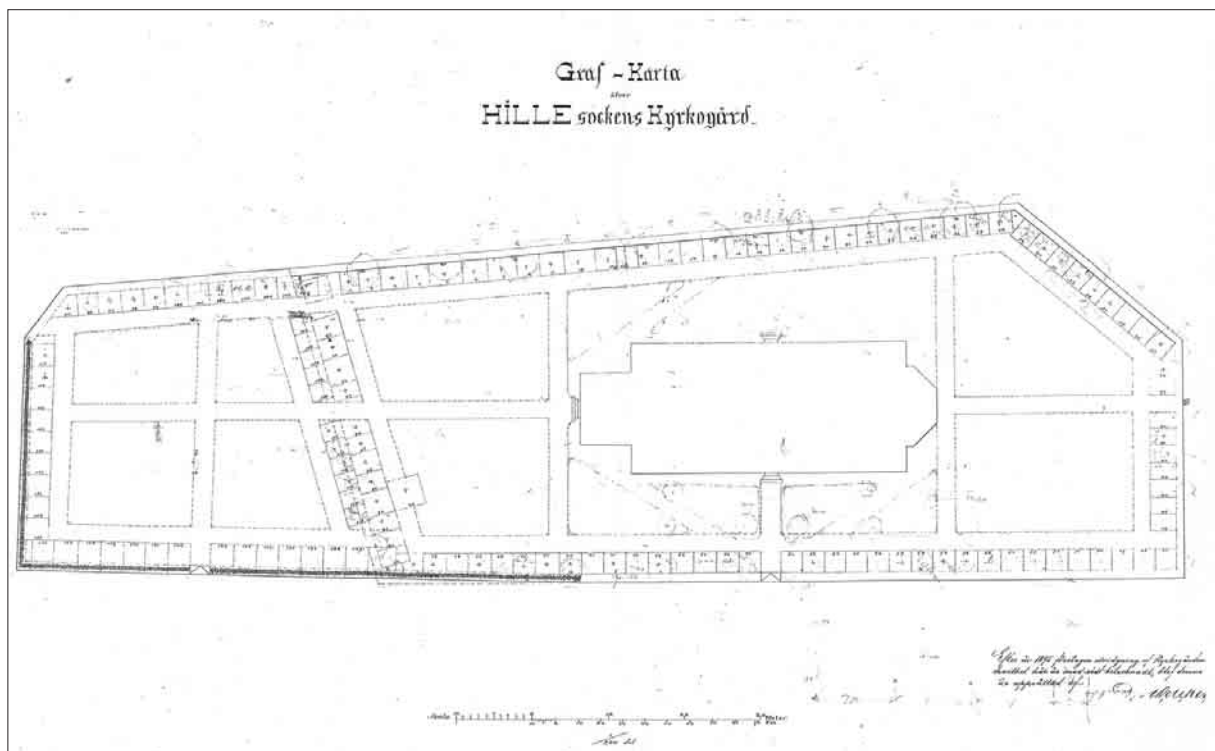

Bild 15. Karta från 1895

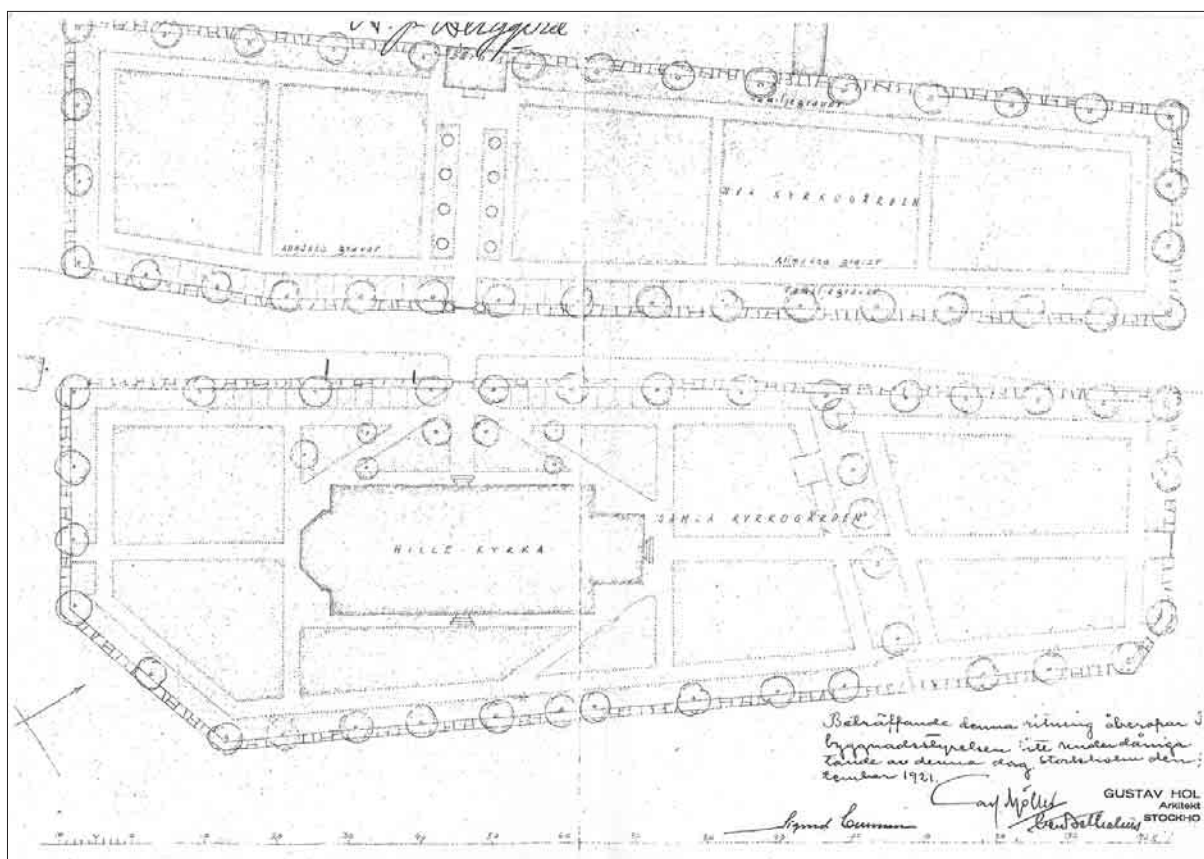

Bild 16. Karta från 1921

Bild 17. Gravkapellet och grindarna in till den nya delen av kyrkogården. Foto: ATA 1041:33, taget 1930

motsvarar drygt 17 meter. Trots sin ringa storlek hade man begravt sju århundradens hillebor inom området. Protokoll från mitten av 1800-talet påtalar också att kyrkogården är alldeles otillräcklig för församlingens befolkning.

Efter att nya kyrkan uppförts och därmed tagit stor del av kyrkogårdens mark i anspråk blev en ytterligare utvidgning av kyrkogården nödvändig. År 1894 beslöts om en utvidgning norrut så att kyrkogården fick den storlek som den delen på östra sidan om Hillevägen har idag. Ytterligare en del av den gamla bogårdsmuren revs och i stället planterades en rad med lönnar som skiljde den nya delen från den gamla.

Familjegravar blev allt vanligare vid början av 1900-talet och detta krävde mer utrymme. Därför beslutades 1921 om utvidgning och området väster om Hillevägen började tas i anspråk. Ett gravkapell med likkällare uppfördes 1925 och den nya delen av kyrkogården invigdes av ärkebiskop Nathan Söderblom. På området för den nya delen av kyrkogården låg tidigare kyrkstallarna, men eftersom de minskat i betydelse flyttades de till nordväst om kyrkan. Idag finns en länga kvar av kyrkstallarna på denna plats.

År 1946 invigdes ytterligare två nya områden av kyrkogården. Dels ett område som låg söder om den befintliga västra delen och dels en smal remsa som låg bakom gravsättningskapellet väster om den befintliga västra delen av kyrkogården. År 1949 uppfördes det förrådshus som står på området.

Den senaste utvidgningen som har genomförts ligger i den sydligaste delen av kyrkogårdens västra del samt ytterligare en smal remsa i väster alldeles intill järnvägen. I den södra delen finns idag en minneslund och även en asklund med plantering. Den senaste utvidgningen invigdes 1978 och stora delar är ännu outnyttjade.

KYRKOGÅRDSBESKRIVNING

För att skapa en bild av Hille kyrkogårds struktur och gestaltning ges en beskrivning av olika komponenter så som planform, kvarterstruktur, omgärdning m.m.

Planform

Kyrkogården är uppdelad i två delar som skiljs åt av Hillevägen. På den östra sidan om vägen ligger kyrkan relativt centralt placerad i det rektangulärt formade området som sträcker sig från norr till söder. Detta är den äldsta delen av kyrkogården. I öster sluttar åsen brant nedför och längre ned i sluttningen ligger bebyggelse. I norr gränsar området till villabebyggelse och i söder ligger en parkeringsplats. Bortanför parkeringsplatsen i söder är Hille församlingsgård belägen. En väg med enstaka villor löper på det östra åschrönet söder om kyrkogården bakom församlingsgården.

På den västra sidan om Hillevägen ligger ett större rektangulärt område av kyrkogården med utbredning i nord-sydlig riktning. I väster avgränsas området av järnvägen och på andra sidan järnvägen tar åkermarken vid. Det västra området av kyrkogården sträcker sig längre åt söder än på den östra sidan vägen och området gränsar i söder till den före detta Klockargården. I norr sträcker sig den västra delen av kyrkogården lika långt som på den östra sidan om vägen och avgränsas av bebyggelse.

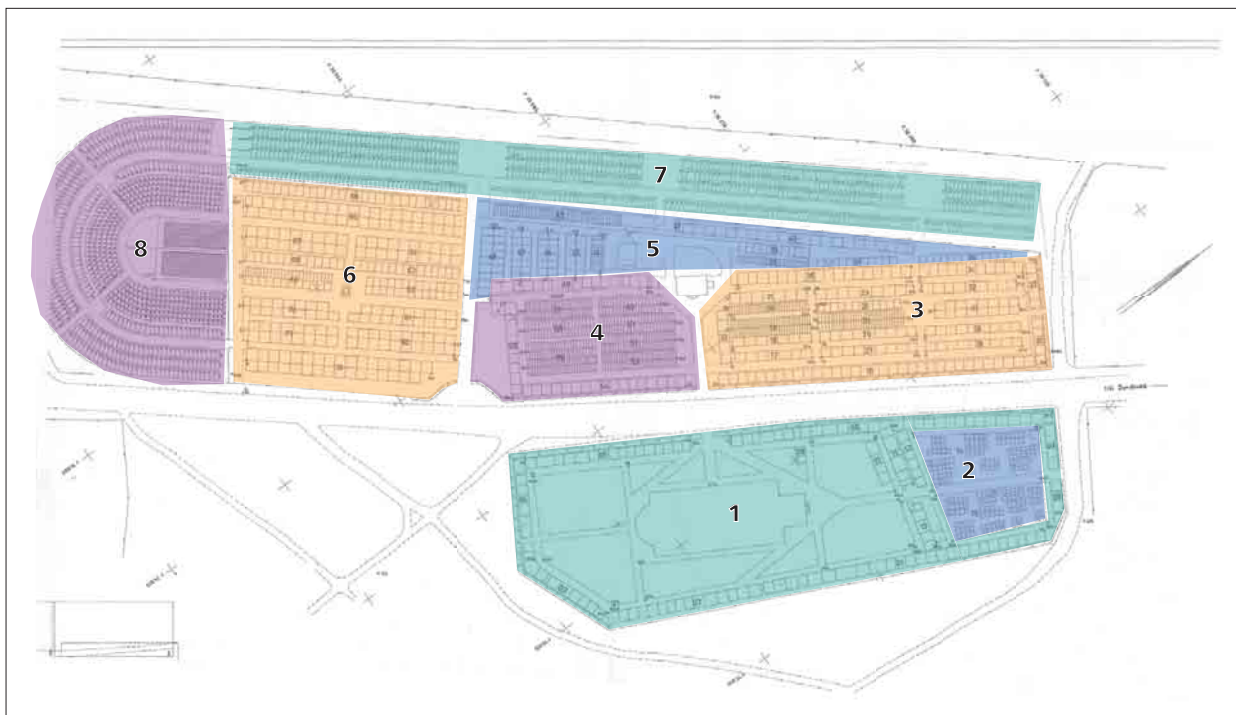

Bild 18. Översiktskarta Hille kyrkogård.

Bild 19. Kallmurad stenmur och järnstaket. Foto: Länsmuseet Gävleborg, Dg 04-4313

Omgärdning

Den äldre delen kring kyrkan omgärdas till största delen av en kallmurad stenmur. Mot öster löper däremot en tujahäck. Den västra delen av kyrkogården begränsas av en kallmurad stenmur längs Hillevägen i öster samt i norr. Övriga delar av den västra delen av kyrkogården inramas av ett enkelt järnstaket.

Vegetation

Hille kyrkogård har en ganska traditionell vegetationsstruktur och är främst bevuxen med gräsytor med stora lövträd. På den äldre delen kring kyrkan löper en lövträdsallé i ytterkant med främst lönnar men även lind och rönn förekommer. Allén är inte helt fullständig utan träd saknas punktvís. Den ursprungliga delen av kyrkogården avgränsas från den utvidgade delen från 1894 med en häck av blandade buskar, bl.a. tuja. I den norra delen från 1894 avgränsas några gravrader av två häckar som löper i nord-sydlig riktning.

Den västra delen av kyrkogården kantas av en trädrad med blandade lövträd. I de äldre delarna förekommer mycket lönn och lind och på de nyare delarna finns även oxel och rönn. Vissa centrala gångar kantas också av stora lövträd. I vissa områden skiljs gravraderna med häckar.

I den nyaste delen längst i söder på den västra sidan om vägen är inte vegetationsstrukturen lika traditionell som på resten av kyrkogården. Här finns en halvmåneformad hög häck som avskärmar minneslunden och utanför den växer pelaraspar i en halvcirkel.

Gångssystem och beläggning

På den äldre delen kring kyrkan löper gångar in mot kyrkans entréer. Ett grusat stråk löper även runt ytterkanten. Några gångar skär mellan dessa två strukturer och knyter ihop stråken. Samtliga gångar kring kyrkan är grusade, förutom den upp mot huvudingången i väster som är asfalterad.

På den västra delen av kyrkogården löper också ett grusat stråk runt hela kyrkogården och en central gång leder till gravkapellet. Ytan fram till gravkapellet och runt detsamma är asfalterad, i övrigt är alla gångar grusbelagda. Även inne i den västra delen löper olika stråk, antingen i nord-sydlig eller ost-västlig riktning. Längst i söder löper gångarna i en halvcirkel och följer områdets struktur.

Byggnader

På Hille kyrkogård finns ett flertal byggnader som beskrivs i följande kapitel.

Hille kyrka

Hille nuvarande kyrka uppfördes 1858–1863 strax söder om den gamla kyrkan. Den nya kyrkan är 47 meter lång och uppfördes med koret i sydväst och tornet i nordost till skillnad från den äldre kyrkan som låg i öst-västlig riktning. Kyrkan är en stor enskeppig salskyrka i nyklassicistisk stil med absid, byggd efter ritningar av Axel Nyström. Byggnaden är uppförd i natursten som vitputsats och med takstolar av trä. Vid uppförandet täcktes både sadeltaket och tornspiran av kopparplåt men efter en restaurering 1979 byttes alla takytor utom tornspirans till järnplåt. Under år 1902–1904 renoverades kyrkan under ledning av Gävles dåvarande stadsarkitekt E. A. Hedin och bl.a. sattes den östra av kyrkans tre ursprungliga ingångar igen.

Kyrkstallet

Kyrkstallarna låg ursprungligen alldeles väster om kyrkan där det idag är kyrkogård men flyttades till den plats där det kvarvarande kyrkstallet står. Byggnaden är uppförd i timmer och på taket ligger tvåkupigt lertegel. Idag används kyrkstallet som förråd och är ihopbyggd med en modernare förrådsbyggnad.

Bild 20. Hille kyrka från sydväst. Foto: ATA, C. Larssons atelier, Gävle. Ink. Juli 1962

Bild 21. Kyrkstallet från söder. Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-4422

Bild 22. Gravkapellet från nordost. Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-4315

Gravkapellet

Gravkapellet uppfördes 1925 och är en kvadratisk vitputsad byggnad med valmat sadeltak som täcks av svart falsad plåt. Mitt på taket sitter en spira som kröns av ett kors. Porten är något infälld i fasaden och har en rundad överdel.

Förrådsbyggnaden

Förrådsbyggnaden uppfördes 1949 i sten och är vitputsad med ett tälttak täckt med svart korrugerad plåt. Byggnaden harmonierar med gravkapellet som ligger strax norr därom.

Kvarterstruktur och områdesindelning

På Hille kyrkogård finns över hundra kvarter men varje kvarter innehåller inte så många gravvårdar. För att kunna beskriva kyrkogårdens olika delar och struktur har kyrkogården delats in i olika större områden numrerade 1–8. Områdesindelningen bygger till stor del på hur kyrkogården utvidgats.

Område 1 och 2 ligger på den östra sidan om vägen. Område 1 innehåller de äldsta gravarna och förekomsten av kulturhistoriskt värdefulla gravar är stor.

Område 2 är beläget i den norra delens mitt och den första gravsättningen är från 1976.

Område 3 och 4 är beläget på den västra sidan om vägen och anlades 1921.

Område 3 är det område norr om gången mot gravkapellet och område 4 ligger söder om samma gång.

Område 5 och 6 anlades 1946 och område 5 har formen av en långsmal triangel som sträcker sig i nord-sydlig riktning bakom gravkapellet. Område 6 ligger söder om område 4 och 5.

Område 7 är en långsmal rektangel som löper väster om område 5 och 6 och område 7 gränsar mot järnvägen. Område 8 är halvcirkelformat och är beläget längst i söder på den västra sidan om vägen. Område 7 och 8 anlades 1978.

Områdesbeskrivning

I följande kapitel beskrivs varje område mer i detalj avseende tillkomst, omgärdning, vegetation och karaktär.

Område 1

Området är det äldsta på kyrkogården och är rektangulärt till formen. I den norra delen ligger område 2 insprängt och har en modernare karaktär. En grusgång löper längs ytterkanten av område 1. De flesta gravvårdarna ligger i en rad längs ytterkanten mellan omgärdningen och grusgången. Förutom gravraden längs ytterkanten ligger två gravrader på var sida om häcken, vilken avgränsar den norra delen av området från den södra. I de gräsbevuxna centralare delarna står enstaka gravvårdar, alla är äldre och många finns inte längre med i gravregistret.

Området omgärdas av en stenmur mot väster, söder och större delen av norr. I öster avgränsas kyrkogården av en tujahäck. Ingångar finns i norr, söder och väster. Vid ingångarna i norr och söder sitter enkla järngrindar.

En allé med lövträd kantar den yttre gången. Lönn är det vanligast trädslaget men även lind och rönn förekommer. Några lövträd står även längs gångarna upp mot kyrkan. En häck avgränsar mot den norra delen av området som är

något yngre och anlades 1894. Idag har den centrala delen av det norra området (område 2) förändrats. Den avgränsande häcken består av olika buskar, bl.a. tuja. I övrigt är området gräsbevuxet.

Stora stående familjegravar från slutet av 1800-talet till 1920-talet dominerar och det finns ett flertal grusgravar. Vissa gjutjärnskors förekommer och inom området hittar man kyrkogårdens äldsta gravvårdar. I de centralare gräsbevuxna delarna står enstaka gravvårdar som är rester av den äldre strukturen. De flesta finns inte längre med i gravregistret och gravrätten har upphört. Endast ett fåtal sköts fortfarande av anhöriga och gravvårdarna har en ålderdomlig prägel.

Område 2

Området ligger mitt i område 1 i dess norra del. Mitt genom området löper en grusgång kantad av lövträd i nord-sydlig riktning mot kyrkan och delar området i en västlig och en östlig del. En grusgång löper även runt området. Gravvårdarna delas på båda sidor av en häck som också växer i nord-sydlig riktning.

Karaktären är modern och gravvårdarna är sentida från slutet av 1970-talet och framåt. Gravvårdarna är inte så stora men former och material varierar och det finns både liggande och stående stenar. Gravstensutsmyckningar som duvor och mer otraditionella gravvårdssymboler förekommer. Samtliga vårdar är av sten.

Område 3

Väster om vägen ligger område 3 som anlades 1921 när kyrkogården utvidgades. Området är i stort sett rektangulärt och avgränsas mot vägen och i norr av en kallmurad stenmur. Mot område 4 i söder avgränsas område 3 av den asfalterade gången som leder till gravkapellet. I norr finns en enkel järngrind i stenmuren.

Längs ytterkanten växer en rad med lönnar och i området finns även några solitärträd, främst björk. I mitten finns en berså av alm och asfaltsgången mot gravkapellet kantas av en allé med formklippta almar. Några gravrader i mitten avgränsas av små häckar som löper i nord-sydlig riktning.

Bild 23 och 24. Bild 23 visar hur gravvårdarna i ytterkant var omgärdade av häckar och bild 24 visar hur även vissa av gravvårdarna i mitten var häckomgärdade. Foto: ATA, 458:60 och 1040:39, taget 1930.

Bild 25. Område 1, den västra delen från söder. Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-3462

Bild 26. Område 2 från nordost. Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-3449

Gångarna är belagda med grus utom den som leder till och runt gravkapellet som är belagd med asfalt. Förutom den gång som leder runt ytterkanten av området skär en grusgång även genom området i öst-västlig riktning.

Gravvårdarna är huvudsakligen från 1930–1950-tal. Längs kanterna dominerar större familjegravar, några enskilda har stenram med grusbeläggning innanför ramen. Tidigare hade alla gravvårdar stenram med grusbeläggning men detta lades om till gräsmatta i början på 1960-talet. I de centralare delarna finns gravrader med små och anspråkslösa persongravar som står tätt och påminner om äldre varvsgravar.

Område 4

Området ligger strax söder om område 3 och anlades samtidigt och har därmed samma karaktär. Område 4 är något mindre och är därför mer kvadratisk. Det avgränsas mot vägen i öster av en kallmurad stenmur, i norr av den asfalterade gången till gravkapellet och i söder och väster av häckar.

Längs ytterkanten växer stora lövträd, främst lönn. I området finns även enstaka solitärbjörkar. Mot gravkapellet löper en formklippt allé av almar. I mitten avgränsas vissa gravrader av häckar och mot område 5 och 6 avgränsar häckar. En grusgång löper runt området som i övrigt är helt gräsbevuxet.

Precis som i område 3 är gravvårdarna huvudsakligen från 1930–1950-tal. Längs kanterna dominerar större familjegravar, några enskilda har stenram med grusbeläggning innanför ramen. Tidigare hade alla gravvårdar stenram med grusbeläggning men detta lades om till gräsmatta i början av 1960-talet. I de centralare delarna finns gravrader med små och anspråkslösa persongravar som står tätt och påminner om äldre varvsgravar.

Område 5

Område 5 ligger väster om område 3 och 4 och bakom gravkapellet. Det är format som en långsmal triangel med spetsen mot norr. Området anlades 1946 tillsammans med område 6. Det omgärdas av formklippta

*Bild 27. Område 3 från sydväst.
Foto: Länsmuseet Gävleborg, Dg
04-3453*

*Bild 28. Flygfoto från nordväst
där grusgravsstrukturen är tydlig i
område 3 och 4. Foto: ATA*

*Bild 29. Område 4 från söder.
Foto: Länsmuseet Gävleborg, Dg
04-4421*

*Bild 30. Bild mot kyrkan från
område 4 i väster. Foto: ATA,
Hille, Uppsala stift, Gävleborgs
län, foto nr 5.*

häckar i öster och väster och ingångar finns i alla fyra vädersträck. Centralt i området ligger en mindre förrådsbyggnad.

En grusgång löper i nord-sydlig riktning längs den västra kanten. Runt gravkapellet är ytan asfalterad och intill gravkapellet västra fasad finns en stor halvcirkelformad perennrabatt. I övrigt växer en stor solitärbjörk i västra delen och några mindre buskar pryder enstaka gravvårdar. Gravraderna i den södra delen avgränsas av mindre häckar.

De flesta gravvårdarna är från 1950–1970-talen och av sten. Enstaka träkors förekommer. Flera vårdar har stenram med grusbeläggning innanför, andra har enbart stenramen kvar. De flesta stenar är stående och främst av två olika karaktärer, större rektangulära relativt höga stenar eller mindre lite bredare och mer anspråkslösa stenar.

Område 6

Området ligger söder om område 4 och 5 och är kvadratisk till formen. Det anlades samtidigt som område 5 år 1946. I det nordöstra hörnet ligger ingången till kyrkogården genom en öppning i stenmuren. Stenmuren fortsätter bara en kort bit söder om ingången och större delen av område 6 avgränsas mot vägen av ett enkelt järnstaket. I väster avgränsas området av en formklippt häck.

Större delen utgörs av gräsmatta men ett par grusgångar löper genom området i nord-sydlig riktning. Mot vägen växer en trädrad med oxel och kring ingången i det nordöstra hörnet av området växer några björkar kring ingången. Det finns även några solitärbjörkar och solitärbuskar utplacerade. Tre rader av formklippta häckar sträcker sig i nord-sydlig riktning och avgränsar gravrader. I mitten av området finns en murad brunn/damm med fyra mindre hängkaraganer.

De flesta gravvårdarna är från 1950–1970-tal och alla är av sten. Flera av gravvårdarna står på långa sammanhängande stensocklar, vilket är en rest av stenramar. Några gravar har även stenramarna kvar och några enstaka har fortfarande grusbeläggning innanför ramen. Gravvårdarna är homogena; stående något bredare än höga. Många stenar har växtornament och klassicerande

*Bild 31. Område 5, norra delen.
Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-4251*

*Bild 32. Område 6 från nordost.
Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-4258*

*Bild 33. Område 7 från söder.
Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-4262.*

Bild 34. Område 8, västra delen från norr. Foto: Läns museet Gävleborg, Dg 04-4264

dekorationer. Det finns även undantag med mindre stenar.

Område 7

Området ligger längst västerut på kyrkogården och anlades 1978. Formen är en avlång rektangel. Mot järnvägen i väster avgränsas området och kyrkogården av ett enkelt järnstaket och mot öster av en häck. I öster finns tre ingångar samt en ingång i norr och söder. En grusgång löper genom området i nord-sydlig riktning. Mot järnvägen avgränsas kyrkogården och området förutom järnstaketet av en trädrad med lövträd, till stor del lindar men även rönn förekommer.

En stor del av område 7 är outnyttjat och utgörs av ängsmark. En rad med stående relativt stora sentida stenar löper däremot längs häcken i den östra delen. De flesta är rektangulära även om det förekommer några med oregelbunden form. Gravvårdsutsmyckningar som duvor och änglar förekommer också.

Område 8

Område 8 ligger längst söderut i den västra delen av kyrkogården och är halvcirkelformat. Området anlades 1978 tillsammans område 7 och innehåller gravvårdar, minneslund och asklund.

Området avgränsas mot söder av ett enkelt järnstaket. På andra sidan staketet ligger den f.d. klockargården som idag är privatägd bostad. Ingångar genom grindar finns i sydväst och sydöst. Två grusgångar löper parallellt i en båge och följer områdets form. Två höga häckrader sträcker sig också i en halvcirkel och följer områdets form. Strax utanför den inre något högre häckraden finns en krans med höga pelaraspar. I den yttre kanten av området löper en trädrad med lindar.

Gravvårdarna ligger i mjukt böjda rader som följer områdets form. Gravvårdarna är sentida, vissa i oregelbunden form med gravutsmyckningar som duvor m.m. Stora delar är outnyttjade.

Den inre högre häckraden avskärmar minneslundan där det finns en stor perennrabatt. Här finns träbänkar, ljus- och blomhållare och ett oljat stående träkors.

I området finns även en asklund. En asklund fungerar som en minneslund med den skillnaden att de anhöriga vet var den avlidne är gravlagd. Asklundan har ingen gravrätt och det finns inte individuellt utformade stenar utan stenarna hör till anläggningen. Vid varje gravs sten är en skylt fäst med den avlidnes namn och begravningsplatsen med sten återanvänds. Stenarna är placerade runt en rabatt med perennväxter och de anhöriga kan utsmycka gravplatsen med snittblommor i vas men inte med egna planteringar.

*Bild 35. Minneslundan från norr.
Foto: Länsmuseet Gävleborg, Dg 04-4267*

*Bild 36. Asklundan. Foto:
Länsmuseet Gävleborg, Dg 04-4269.*

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH BEVARANDE

Som utgångspunkt för bevarandet av Hille kyrkogård har Läns museet Gävleborg tagit fram en kulturhistorisk värdering av denna. Följande kapitel har delats upp i två delar där den första delen tar upp övergripande strukturer som karaktäriserar kyrkogården medan den andra delen behandlar specifika gravvårdar som utpekats som särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

För att underlätta skötseln och bevarandet av värdefulla gravvårdar har det tagits fram skötselråd som behandlar sådana gravvårdar och material som finns representerade på Hille kyrkogård, vilket presenterats tidigare i rapporten.

Ytterligare bestämmelser för hur gravvårdar ska utformas och placeras finns i församlingens egna gravvårdsbestämmelser.

Bevarandevärda strukturer

Nedan följer en sammanfattning av de övergripande strukturer, enskilda konstverk samt övriga karaktärsdrag som av läns museet bedömts bevarandevärda ur kulturhistorisk synvinkel. För att inte minska det kulturhistoriska värdet ska dessa strukturer och karaktärsdrag bevaras.

Hille kyrkogård visar tydligt hur gravskicket förändrats sedan 1800-talets slut fram till idag genom att kyrkogården genom tiden tagit nya områden i anspråk när det uppstått platsbrist. På detta sätt har de äldre områdena fått behålla sin ursprungliga karaktär medan nya områden, med för tiden moderna uttryck, anlagts. Läsbarheten i hur kyrkogården utvecklats är ett viktigt karaktärsdrag.

Gemensamt för samtliga kvarter med äldre gravvårdar bör vara att eventuellt nytillkomna vårdar ska vara av samma karaktär som de omkringliggande. Det är värdefullt för upplevelsen av kyrkogården att äldre gravvårdar i så stor utsträckning som möjligt bevaras på sin ursprungliga plats. Detta borde vara möjligt då ingen platsbrist råder på kyrkogården. I första hand kan en förtätning av befintliga kvarter ske innan gravvårdar tas bort. Det är av stor vikt för upplevelsen av kyrkogården att äldre gravvårdar finns bevarade samtidigt som nya vårdar kommer till. När det gäller tillkomst av nya gravvårdar ska i första hand de nyare kvarteren förtätas.

Vegetation och strukturer

Alléerna med stora lövträd och de anlagda gräsyrtorna skapar en stor del av karaktären på kyrkogården. Ofullständiga alléer behöver kompletteras och en övergripande plan för vilka trädslag som ska användas i vilka områden bör finnas. Idag är trädslagen relativt varierande.

I område 1 norr om kyrkan består den avskiljande häcken av olika sorters buskar som till viss del inkräktar på de äldre bevarandevärda gravvårdarna. Buskarna är delvis övervuxna och spretiga och i den centrala delen där det växer tujor döljs flera äldre gravvårdar. Hela häcken behöver få en mer ordnad struktur.

I stort sett alla gångar på kyrkogården är belagda med grus vilket är ett bevarandevärt karaktärsdrag. Även strukturen på gångarna, vilka löper i nord-sydlig riktning, är ett tydligt karaktärsdrag.

En mur, tidigare den äldre bogårdsmuren, har alltid omgivit Hille kyrkogård och den kallmurade stenmuren som idag omger de äldre delarna är därför ett viktigt karaktärsdrag.

Följande karaktärsdrag är viktiga att bevara på Hille kyrkogård:

- Alléerna och de stora lövträden.
- Häckar som avskiljer gravrader och kvarter.
- Grusgångarna.
- Den kallmurade stenmuren och järnstaketet.
- Samtliga gravvårdar med stenramar.
- Samtliga byggnader. (Hille kyrkogård anlades före 1940 och omfattas av 4 kapitlet, 13 § i kulturminneslagen vilket innebär att alla byggnader och fasta anordningar på kyrkogården är skyddade och vid rivning, ombyggnad eller annan förändring krävs tillstånd från Länsstyrelsen.)

Område 1

Området har de äldsta gravvårdarna och har bibehållit stora delar av sin ursprungliga prägel. Få förändringar bör ske i området och om förändringar är nödvändiga ska de ske varsamt med hänsyn till områdets karaktär. De enstaka gravvårdarna utan gravnummer har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde då de är den sista resten av en äldre struktur på kyrkogården. Det är mycket angeläget att samtliga gravvårdar utan gravnummer ska stå kvar.

För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Nya vårdar bör så långt det är möjligt undvikas inom kvarteret.
- Vid eventuell tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till de äldre avseende former, materialval och dimensioner.
- Strukturen med vårdar längs ytterkanten bevaras.
- Borttagande av gravvårdar får inte ske.

Område 3 och 4

Både de större familjegravarna längs kanterna och de mindre persongravarna i mitten är tidstypiska från 1920–1950-talen. Det kulturhistoriska värdet består i den homogena karaktären.

För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Strukturen med gravvårdar längs ytterkanten och rader, vissa åtskilda med häckar, inom kvarteret bevaras.
- Förtätning kan ske där det finns tomma gravvårdar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas till de omkringliggande avseende former, materialval och dimensioner.
- Borttagande av gravvårdar ska så långt det är möjligt undvikas.

Område 5 och 6

Gravvårdarna är relativt sentida och blir därmed svåra att tillmäta ett kulturhistoriskt värde. Samtidigt finns en homogen och tidstypisk struktur som är bevarandevärd. Grusgravarna och stenramarna är intressanta då de är ovanligt att så sentida gravar hade stenramar. En förklaring till detta sägs vara att kyrkogårdsvaktmästaren under denna tid även var försäljare av sten och naturligtvis tjänade pengar på att man satte stenram runt gravarna.

För att bevara karaktären i kvarteret ska man tänka på följande vid eventuell förändring:

- Förtätning kan ske där det finns tomma gravvårdar.
- Det är möjligt att i kvarteret återanvända stenar för att bevara det ursprungliga formspråket, dessa ska då bevaras på ursprunglig plats.

- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas till de omkringliggande avseende former, materialval och dimensioner.
- Borttagande av gravvårdar ska så långt det är möjligt undvikas.
- Borttagande av stenramar eller delar av stenramar får inte ske.

Särskilt bevarandevärda gravvårdar

Ett urval har gjorts av gravvårdar med högt kulturhistoriskt värde. Varje sådan gravvård finns upptagen på gravvårdsbilagan sist i rapporten med foto, urvalskriterium och karaktäristik.

Urvalskriterier

Följande urvalskriterier, som bland annat använts vid kyrkogårdsinventeringarna inom Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, har använts i arbetet med att peka ut de särskilt bevarandevärda gravvårdarna.

- Gravvårdar före 1900 (i Göteborgsinventeringen ligger kriteriet före 1870)
- Alla gravvårdar med järndetaljer
- Gravvårdar med speciell konstnärlig utformning
- Gravvårdar hotade inom snar framtid
- Gravvårdar med tidstypiska drag
- Gravplatser av person- eller lokalhistoriskt intresse

Gravvårdar med järndetaljer

I urvalet har inte alla gravar med järndetaljer tagits med. En del moderna vårdar har järndetaljer men detta har inte ansetts vara ett eget fristående kriterium för att motivera ett kulturhistoriskt värde.

Speciell konstnärlig utformning

Kriteriet speciell konstnärlig utformning inkluderar både gravvårdar med hantverksmässigt utförande och katalogstenar med en för kyrkogården ovanlig form. Detta kriterium är alltså inte synonymt med en hög konstnärlig kvalitet och form.

Tidstypiska drag

I inventeringen har ett relativt stort antal stenar valts ut som tidstypiska. Gravvårdar som ursprungligen restes när kyrkogårdsdelen togs i bruk eller de äldsta på området har prioriterats vid detta urval. Syftet är att belysa variationen i stil från olika tidsperioder och även att visa att utformningen av en gravvård var beroende av vilka ekonomiska resurser som stod till buds. Endast ett fåtal stenar från 1900-talets senare del har utpekats som tidstypiska då gravvårdar från senare delen av 1900-talet idag är svåra att tillmäta ett kulturhistoriskt värde, trots att de kan ha en tidstypisk utformning.

På Hille kyrkogård finns relativt många gravvårdar med stenram och grusbeläggning bevarade. Detta var mycket vanligt före rationaliseringsepoken på 1950- och 1960-talen. Grusgravar har funnits under lång tid men inordnas i denna inventering under kriteriet tidstypiska drag.

Gravplatser av person- eller lokalhistoriskt intresse

Av de utvalda gravvårdarna är ett fåtal utvalda genom det person- och lokalhistoriska kriteriet. Positivt vore om en djupare forskning gjordes ur detta kriterium av t.ex. Hille hembygdsförening, vilka har en god lokalkännedom.

Yrkestitlar på gravvårdarna ger mycket information om samhällets näringar vid olika tidpunkter i historien. Yrken kommer och går då samhället förändras och titlar som finns representerade på kyrkogården förekommer inte längre. En annan aspekt är att yrkena talar om klasstillhörighet och social status. Det kan därför vara av stort intresse att uppgifter om yrke och år dokumenteras. Om gravvården för övrigt inte har ett sådant kulturhistoriskt värde att den bör bevaras i sin helhet bör uppgifterna enkelt dokumenteras i ett register om gravvården måste plockas bort.

Förteckning över särskilt bevarandevärda gravvårdar

Område 1

Kv.Gravn.	Inskription	Årtal	Urval
01 01	Olof Nordin i Fors Familjegrav	1903	Tidstypiska drag
01 03	Lars Johansson i Björke Familjegrav	1904	Tidstypiska drag
01 08	Olof Olsson Björke familjegrav	1911	Tidstypiska drag
01 09	C. Molaus familjegrav	1910	Tidstypiska drag
01 13	Rättare E. Bolins familjegrav	1916	Tidstypiska drag
01 14	P. H. Lindholms familjegrav	1887	Tidstypiska drag/Ålder
01 17	A. G. Pettersson	1926	Tidstypiska drag
01 18	HH Bonden F. Forsslings och dess hustrus kära dotter Johanna Chatarina	1877	Gjutjärn/Ålder
01 23	Ernst Andersson	1926	Gjutjärn
01 25	No Sub. 4 Trödje Bonden J. Jonssons familjegrav	1898	Gjutjärn/Konstn. utformn./Ålder
02 01	J. A. Wennmans familjegrav	1895	Tidstypiska drag/Ålder
02 11	Olof Jönssons Åbyggeby familjegrav		Konstn. utformn.
03 01	Gustaf och John Söderströms familjegrav	1902	Konstn. utformn.
03 02	C. F. Holmberg	1895	Gjutjärn/Ålder
03 03	Barnmorskan Kristina Wahlund	1898	Personhistoriskt intresse/Ålder
03 04	J. B. Hillströmmoch Einar Hillström	1911	Tidstypiska drag
03 06	Hemmansägaren Alfred Andersson familjegrav	1909	Tidstypiska drag
03 07	K. Kyrkovärden A. Andersson i Åbyggeby familjegrav	1905	Konstn. utformn.
03 08	Johan Wedin	1979	Tidstypiska drag
03 09	Olof Olssons i Oppala Familjegrav	1899	Tidstypiska drag/Ålder
03 10	Häradsdomare Isak Lindsbloms familjegrav	1896	Tidstypiska drag/Ålder
03 11	Bonden Lars Olsson i Åbyggeby	1896	Gjutjärn/Tidstypiska drag/Ålder
04 02	Nämndemannen P. O. Hillströms Hilleby familjegrav	1923	Tidstypiska drag
04 03	P. J. Almgrens familjegrav	1921	Tidstypiska drag
04 04	Per Persson i Åbyggeby familjegrav	1921	Tidstypiska drag
04 05	J. Nordlund Åbyggeby familjegrav	1920	Tidstypiska drag
04 06	A. J. Wahlunds i Åbyggeby familjegrav	1917	Tidstypiska drag
05 01	Hemmansegaren Olof Persson i Åbyggeby	1895	Ålder

05 09	Hemmansägaren And. Larsson i Fors familjegrav	1908	Tidstypiska drag
05 13	Major Martin Lundvik familjegrav	1908	Tidstypiska drag
06 02	H.v. Skepparen L. E. Wickman Iggön	1922	Tidstypiska drag
06 04	Hemmansägaren Per Eldblom Iggön	1921	Tidstypiska drag
06 08	J. S. Höglund Åbyggeby	1923	Tidstypiska drag
06 09	Hustrun Johanna Åhman Oslättsfors	1921	Tidstypiska drag
06 10	P. G. Strömberg Varva	1921	Tidstypiska drag
06 19	Riksdagsmannen Anders Olsson	1937	Personhistoriskt intresse
06 21	E. M. Perssons familjegrav	1921	Personhistoriskt intresse
06 25	Enkefrun Sofia Brelín	1851	Gjutjärn/Ålder
06 28	Hemmans ägaren Anders Isberg Trödje	1921	Tidstypiska drag
06 29	Hemmansägaren S. E. Svenssons Trödje familjegrav	1925	Tidstypiska drag /Konstn. utformn.
09 01	HH kyrkovärden Israel Olsson i Björke och hustru Anna Persdotter	1875	Gjutjärn/Ålder
09 02	Bonden och kyrkovärden Per Lindholm	1950	Konstn. utformn.
10 02	P. S. Hedbergs familjegrav		Gjutjärn
10 03	Kommunister Carl Rudbäcks familjegrav	1932	Tidstypiska drag
11 01	Häradsdomaren A. Göranssons familjegrav		Tidstypiska drag
11 05	Kyrkoherden i Hille kontraktsprosten Bernhard Bohlin	1934	Tidstypiska drag /Konstn. utformn.
11 06	Bruksinspektoren J. P. Blommert	1851	Gjutjärn/Ålder
12 01	Hemmansägaren Per Hillmark i Trödje	1927	Tidstypiska drag
12 02	Daniel Starnbergs familjegrav	1924	Tidstypiska drag
12 03	Hemmansägaren Lars-Olof Nilsson	1952	Tidstypiska drag
12 06	Hemmansägaren I. Israelsson familjegrav i Trödje	1932	Tidstypiska drag
12 07	Per Olsson Björke familjegrav		Tidstypiska drag
13 01	Laurentius Hallencreutz Octogenaruis	1860	Konstn. utformn./ Gjutjärn/Ålder
13 02	HH Anna Catharina Olsdotter i Mårdäng	1883	Gjutjärn/Ålder

Område 3

Kv.Gravn.	Inskription	Ålder	Urval
16 02	Olof Nyström Björke	1937	Tidstypiska drag
16 18	Kopparslagaren A. W. Karlsson familjegrav	1936	Konstn. utformn.
16 31	Hemmansägaren Lars Andersson Oppala familjegrav	1930	Konstn. utformn.
16 32	Stationsföreståndare L. W. Berglund Åbyggeby	1935	Konstn. utformn. /Tidstypiska drag
16 33	J. Nordin Forsby familjegrav	1932	Konstn. utformn.
19 25	Kristina Johansson Björke	1942	Tidstypiska drag
21 01	David Westerlunds familjegrav	1940	Konstn. utformn.
25 59	August Lindfors Oslättsfors		Tidstypiska drag
25 60	Ida Lingvall Oslättsfors		Tidstypiska drag
25 61	Kristina Nordén	1952	Tidstypiska drag

30 05	E. G. Nyman Iggön familjegrav	1938	Tidstypiska drag
33 02	A.V. Nilssons familjegrav	1934	Tidstypiska drag
34 01	H. Sund Edskön familjegrav	1934	Tidstypiska drag
36 08	Helmy Sandholm	1930	Konstn. utformn.
36 09	Vilorum för Anna och Lars Olof Sjöström Björke	1930	Tidstypiska drag
36 14	Musikfanjunkare Carl Olov Hillgren	1968	Konstn. utformn.
36 17	Landstingsman P. A. Dahlbergs familjegrav	1937	Konstn. utformn./ Personhistoriskt intresse

Område 4

Kv.Gravn.	Inskription	Ålder	Urval
49 01	Änkefrun Helena Söderström Hillevik	1927	Tidstypiska drag/ Konstn. utformn.
54 02	Hemmansägaren Olof Lindén Oppala	1926	Tidstypiska drag
54 04	A. G. Hillman Varva	1931	Tidstypiska drag
54 05	C. E. Hillman Björke	1926	Tidstypiska drag/ Konstn. utformn.
54 07	P. O. Hillman Björke	1932	Tidstypiska drag
54 08	Per Lindholm Hilleby	1933	Tidstypiska drag/ Konstn. utformn.
54 15	Petrus Åbergs Hillebyn familjegrav	1936	Tidstypiska drag/ Konstn. utformn.
58 06	J. A. Hansson och J. E. Forsling familjegrav	1931	Tidstypiska drag
58 07	E. M. Hallin Mårdäng familjegrav	1931	Tidstypiska drag

Område 5

Kv.Gravn.	Inskription	Ålder	Urval
40 19	Anton Forslöf Forsby	1967	Tidstypiska drag
40 20	Johannes Hillström Trödje	1967	Tidstypiska drag
40 21	Fredrik Pettersson Iggön	1966	Tidstypiska drag
40 22	Ulrik Tröjbom Varva	1963	Tidstypiska drag
46 05	Olov Olovsson Björke familjegrav	1951	Tidstypiska drag
46 07	Johan Hillgren Björke familjegrav	1953	Tidstypiska drag
47 01	Hemmansägaren Per Erik Lund Åbyggeby familjegrav	1949	Tidstypiska drag

Område 6

Kv.Gravn.	Inskription	Ålder	Urval
65 14	Johan Lundberg Värön	1967	Tidstypiska drag
65 15	Johannes och Kristina Jonsson Björke	1959	Tidstypiska drag
65 16	Axel Björklund Trödje	1960	Tidstypiska drag
65 17	Knut Strömberg	1964	Tidstypiska drag
65 18	Elsa Sandin Andreas Sandin	1961	Tidstypiska drag
65 19	Per Gustav Brodin	1961	Tidstypiska drag
65 20	Arvid Nyström	1961	Tidstypiska drag

REFERENSER

Litteratur

- Ambrosiani, Sune & Wadsjö, Harald. 1919. *Kyrkogårdskonst*. Stockholm.
Boverket, Riksantikvarieämbetet & Svenska kyrkans kyrkogårdsdelegation.
1991. *Kyrkogårdens form och miljö*. Borås
Bucht, Eivor m.fl. 1992. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Klippan.
Eliasson, Karl-Gustaf & Hoberg, Birgitta. 1989. *Underhåll av gravvårdar*.
Artikel i Kulturmiljövård nr 6 1989. Stockholm.
Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning & Göteborgs
Stadsmuseum. 1993. *Nya varvets kyrkogård*. Kulturhistorisk inventering av
Göteborgs kyrkogårdar, rapport 2. Göteborg.
Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning & Göteborgs
Stadsmuseum. 1993. *Mariebergs kyrkogård*. Kulturhistorisk inventering av
Göteborgs kyrkogårdar, rapport 3. Göteborg.
Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning & Göteborgs
Stadsmuseum. 1993. *Västra kyrkogården*. Kulturhistorisk inventering av
Göteborgs kyrkogårdar, rapport 4. Göteborg.
Hille hembygdsförening, red. Bengt Wallman, *Hille vår hembygd*, Gävle 1956
Wadsjö, Harald, 1930. *Gravkonst*, Lund.
Länsmuseet Gävleborg. 1998. *Ljusdals kyrkogård. Kulturhistorisk inventering
samt riktlinjer för bevarande*. Gävle.

Otryckta källor

- Hoberg, Birgitta. 1990. *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Arbetshandling. Riksantikvarieämbetet.
Studiecirkel inom ABF 1990–1991 på initiativ av Hille s-förening, *Hus och hem i Hille förr*.
Svenska kyrkan, kyrkokansliet. 2002. *Kyrkoantikvarisk ersättning. Vård- och underhållsplanering*. Information till församlingar och samfälligheter om vård av kyrkliga kulturminnen. Uppsala.
Wedin, Olof. 2003. *Hille Kyrka. Hur gick det till när den byggdes*. Utdrag ur protokoll hållna i sockenstämmor med Hille församling under åren 1857 till 1862.

Muntliga källor

- John-Olov Sundqvist
Hille församling
Olof Wedin
Hille hembygdsförening

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1

Kvarter: 01

Gravnr: 01

Tillkomstår: 1903

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: En liggande snedskuren svart sten, relativt liten och anspråkslös för att vara grusgrav. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1

Kvarter: 01

Gravnr: 03

Tillkomstår: 1904

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Hög stående svart tidstypisk sten med avfasad topp, står på sockel. Kors och växtornament som dekoration. Liggande sten med stjärna som dekoration. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1

Kvarter: 01

Gravnr: 08

Tillkomstår: 1911

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Stor stående rektangulär grå sten med ojämna kanter som står på en liten sockel. I en förhöjd platta som kröns av ett kors är texten försänkt. En liggande sten, något profilerad kant, förhöjd ram. Del av de äldre beståndet av grusgravar samt en tidstypisk sten.

Område: 1

Kvarter: 01

Gravnr: 09

Tillkomstår: 1910

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Liten liggande svart sten. Omgiven av stenram samt profilerade svarta järnstolpar med kedjor emellan. Del av de äldre beståndet av grusgravar samt inhägnad med järnkedjor.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 01
Gravnr: 13
Tillkomstår: 1916
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög smal svart sten, delvis polerad, med kors och växtornament som dekoration. Står på sockel och har spetsig topp. I form, utsmyckning och material typiska för det tidiga 1900-talet. Inskription med titeln "Rättare".

Område: 1
Kvarter: 01
Gravnr: 14
Tillkomstår: 1887
Urvalskriterium: Tidstypiska drag/Ålder
Karaktäristik: Stor hög stående sten med obearbetad yta. Texten i en förhöjd yta.

Område: 1
Kvarter: 01
Gravnr: 17
Tillkomstår: 1926
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående bred sten något klassicerande i form och dekoration. Del av beståndet av äldre grusgravar och en tidstypisk sten.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 01
Gravnr: 18
Tillkomstår: 1877
Urvalskriterium: Gjutjärn/ålder
Karaktäristik: Stående vitmålat järnkors med genombrutna dekorationer. Gravvården är bland de äldsta på kyrkogården.

Område: 1
Kvarter: 01
Gravnr: 23
Tillkomstår: 1926 (stenen)
Urvalskriterium: Gjutjärn
Karaktäristik: En bred stående tidstypisk sten i enkla former utsmyckad med två försänkta snäckor står framför en gjutjärnsurna som målats i svart och silver. Urnan står på en sockel och är dekorerad med ett ansikte och utsirade handtag.

Område: 1
Kvarter: 01
Gravnr: 25
Tillkomstår: 1898
Urvalskriterium: Gjutjärn/Konstnärlig utformning/Ålder
Karaktäristik: Stående profilerad gjutjärnsvård i tydlig gotisk stil stående på en liten stensockel. Inskription med titeln "Bonden". Framför ligger en stor enkel grå sten av senare tid.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 02
Gravnr: 01
Tillkomstår: 1895
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Gravsten i röd granit med polerad framsida och urhuggna försänkningar för texten. Grovhuggen med ojämna kanter. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1
Kvarter: 02
Gravnr: 11
Tillkomstår: okänt
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Relativt stor stående tunn sten i enkel men välarbetad utformning med en oljelampa som dekoration.

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 01
Tillkomstår: 1902
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Grå sten, i ovanligt stenmaterial, med blomdekoration som relief i försänkt yta. En liggande grå sten vid foten.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1895
Urvalskriterium: Gjutjärn/Ålder
Karaktäristik: Svart och silverfärgad gjutjärnsurna som står på en svart och grå sockel med polerad framsida.

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 03
Tillkomstår: 1898
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse/Ålder
Karaktäristik: Enkel stående hög svart sten med rundad topp och polerad framsida. Liggande grå vittrad sten vid foten. Barnmorskan Kristina Wahlund arbetade som barnmorska under många år i Hille och vården restes av "tacksamma mödrar".

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 04
Tillkomstår: 1911
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel grå bred sten med förhöjd ram, dekoration och inskription. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 06
Tillkomstår: 1909
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög stående svart och grå delvis polerad sten med polerade ramar, dekorationer och inskription. Enklare liggande sten från 1963 framför. Del av det äldre beståndet av grusgravar. Den stående stenen är representativ och tidstypisk och har en inskription med titeln ”Hemmansägaren”.

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 07
Tillkomstår: 1905
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Hög stående svart polerad sten, välarbetad och dekorerad med växtornament i jugendstil. Inskription med titeln ”Kyrkovärden”.

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 08
Tillkomstår: 1979
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart polerat stående stenkors som står på stensockel. Raka och enkla former. Framför en helt modern liggande sten från 2000. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄV

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 09
Tillkomstår: 1899
Urvalskriterium: Tidstypiska drag/Ålder
Karaktäristik: Svart polerad spetsig sten med välarbetade dekorationer (växtornament). Enklare och modernare liggande sten framför.

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 10
Tillkomstår: 1896
Urvalskriterium: Tidstypiska drag/Ålder
Karaktäristik: Svart polerad sten som står i liv med den bakre delen av stenramen. En hög, kantig och ganska säregen stenram. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1
Kvarter: 03
Gravnr: 11
Tillkomstår: 1896
Urvalskriterium: Gjutjärn/Tidstypiska drag/Ålder
Karaktäristik: Hög spetsig delvis polerad svart sten med kors och växtornament som dekoration. Tidstypisk sten och ett gjutjärnsstaket omgärdar gravvården. Inskription med titeln "Bonden".

Område: 1
Kvarter: 04
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1923
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Bred stående sten i liv med bakre kanten i stenramen. Grå och svart polerad sten med klassicerande formspråk; pilastrar med kapitäl och överliggare. Oljelampa som gravvårdssymbol. Tidstypisk sten och gravvården är del av det äldre beståndet av grusgravar. Inskription med titeln "Nämndemannen".

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 04
Gravnr: 03
Tillkomstår: 1921
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Röd stående granitsten med spetsig topp. Polerad framsida och grovt huggna övriga sidor. En av flera höga representativa stenar som står vid ingången till kyrkogården. Enklare liggande sten framför från 1959.

Område: 1
Kvarter: 04
Gravnr: 04
Tillkomstår: 1921
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög stående svart och grå delvis polerad sten med spetsig topp som står på en sockel. En av flera höga representativa stenar som står vid ingången till kyrkogården.

Område: 1
Kvarter: 04
Gravnr: 05
Tillkomstår: 1920
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Grå hög rektangulär sten med svart polerad ruta. Kors som gravvårdssymbol. Något grovt huggen i överkant. En av flera höga representativa stenar som står vid ingången till kyrkogården.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 04
Gravnr: 06
Tillkomstår: 1917
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart polerad hög spetsig tidstypisk sten med pampigt uttryck. Enklare liggande sten framför. En av flera höga representativa stenar som står vid ingången till kyrkogården men även en del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1
Kvarter: 05
Gravnr: 01
Tillkomstår: 1895
Urvalskriterium: Ålder
Karaktäristik: Mycket anspråkslös liggande snedskuren grå sten utan dekorationer. Är en av de äldre gravvårdarna på kyrkogården. Inskription med titeln "Hemmansegaren".

Område: 1
Kvarter: 05
Gravnr: 09
Tillkomstår: 1908
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående hög svart till stor del polerad spetsig sten utan dekorationer. Mycket tidstypisk och representativ. Inskription med titeln "Hemmansägaren And. Larsson i Fors familjegrav". I hembygdsföreningens arkiv finns en livsberättelse över Anders Larsson i Fors.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄV

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 05
Gravnr: 13
Tillkomstår: 1908
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående hög sten med grovt huggna kanter. Enkel utformning med enbart ett kors som utsmyckning. Del av det äldre beståndet av grusgravar. Inskription med titeln "Major".

Område: 1
Kvarter: 06
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1922
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Grå stående relativt liten sten delvis utformad som ett kors. Inskription med titeln "Skepparen".

Område: 1
Kvarter: 06
Gravnr: 04
Tillkomstår: 1921
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Liten anspråkslös stående grå sten formad som ett kors. Inskription med titeln "Hemmansägaren".

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1

Kvarter: 06

Gravn: 08

Tillkomstår: 1923

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Hög stående svart, till största del polerad, spetsig sten med kors och andra dekorationer. Framför ligger en enkel sten från 1972. Den stående stenen är tidstypisk och gravvården är en del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1

Kvarter: 06

Gravn: 09

Tillkomstår: 1921

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Liten svart anspråkslös sten med polerad framsida. Stenen är tidstypisk och representativ för de enklare och mindre gravarna från början av 1900-talet som man ofta hittade i de allmänna varven.

Område: 1

Kvarter: 06

Gravn: 10

Tillkomstår: 1921

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Liten svart anspråkslös sten med polerad framsida. Stenen är tidstypisk och representativ för de enklare och mindre gravarna från början av 1900-talet som man ofta hittade i de allmänna varven.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 06
Gravnr: 19
Tillkomstår: 1937
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse
Karaktäristik: Grå hög enkel stående sten. Här ligger riksdagsmannen Anders Olsson.

Område: 1
Kvarter: 06
Gravnr: 21
Tillkomstår: 1921
Urvalskriterium: Personhistoriskt intresse
Karaktäristik: Låg bred enkel grå sten med grov yta. Här ligger kommunalpolitikern E.M. Persson.

Område: 1
Kvarter: 06
Gravnr: 25
Tillkomstår: 1851
Urvalskriterium: Gjutjärn/Ålder
Karaktäristik: Stående gjutjärnskors med en liggande sten framför som är utformad som en öppen bok. Både gjutjärnskorset och stenen är bland de äldsta gravvårdarna på kyrkogården.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 06
Gravnr: 28
Tillkomstår: 1921
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög svart till stor del polerad sten med rundad överkant. Rikligt dekorerad. Tidstypisk och representativ och med inskription med titeln "Hemmansägaren".

Område: 1
Kvarter: 06
Gravnr: 29
Tillkomstår: 1925
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning/Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög svart till stor del polerad sten med rikligt med dekorationer. Tidstypisk sten med något ovanlig form men mycket ornament. Inskription med titeln "Hemmansägaren".

Område: 1
Kvarter: 09
Gravnr: 01
Tillkomstår: 1875
Urvalskriterium: Gjutjärn/Ålder
Karaktäristik: Ett stående gjutjärnskors med genombrutna dekorationer. En liggande sten framför från 1989 med träd som dekoration. Korset är en av de äldre gravarna på kyrkogården. På stenen finns inskription med titeln "Bonden och kyrkokassören" och på korset "Kyrkovärden".

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 09
Gravn: 02
Tillkomstår: 1950
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Skulptur av knäböjande ängel på ett podium av grå sten. Inskription med titeln "Bonden och kyrkovärden". Mycket påkostad och vacker gravvård.

Område: 1
Kvarter: 10
Gravn: 02
Tillkomstår: okänt
Urvalskriterium: Gjutjärn
Karaktäristik: Högt stående gjutjärnskors med genombrutna dekorationer där korsarmarna möts.

Område: 1
Kvarter: 10
Gravn: 03
Tillkomstår: 1932
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Bred stående grå sten som står på en sockel i liv med den bakre kanten på stenramen. Enkla dekorationer, inskription med titeln "Komminister". Del av det äldre beståndet med grusgravar.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 11
Gravnr: 01
Tillkomstår: okänt
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög röd granitsten med polerad framsida som står i liv med den bakre kanten på stenramen. Ojämnt huggen ovalsida. Pampig och påkostad sten med inskriptionen "Häradsdomaren". Framför ligger tre liggande stenar. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1
Kvarter: 11
Gravnr: 05
Tillkomstår: 1934
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning/Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stort grått keltiskt kors. Liggande sten framför från 1944. Inskription med titeln "Kyrkoherden i Hille, Kontraktspresten...". Gravvård med stenram och en rest av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1
Kvarter: 11
Gravnr: 06
Tillkomstår: 1851
Urvalskriterium: Gjutjärn/Ålder
Karaktäristik: Högt stående järnkors med delvis genombrutna dekorationer. En av de äldsta vårdarna på kyrkogården och med inskription med titeln "Bruksinspektorn".

Område: 1
Kvarter: 12
Gravnr: 01
Tillkomstår: 1927
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Ljusröd granitsten, hög och rektangulär med något skulpterad form. Välarbetad och dekorerad. Liggande stenhäll framför. Del av det äldre beståndet med grusgravar. Inskription med titeln "Hemmansägaren".

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 12
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1924
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående spetsig svart, till stor del polerad, sten med kors och krans som dekoration. Liggande enkel svart polerad sten från 1955 framför. Tidstypisk stående sten och gravvården är en del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 1
Kvarter: 12
Gravnr: 03
Tillkomstår: 1952
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Bred grå sten stående i liv med bakkanten på stenramen. Liten dekoration med kors och kvist. Tidstypisk sten och gravvården är en del av det äldre beståndet av grusgravar. Inskription med titeln "Hemmansägaren".

Område: 1
Kvarter: 12
Gravnr: 06
Tillkomstår: 1932
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög stående spetsig svart polerad sten med endast kors som dekoration. Del av det äldre beståndet av grusgravar. Inskription med titeln "Hemmansägaren".

Område: 1
Kvarter: 12
Gravnr: 07
Tillkomstår: okänt
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående bred grå melerad sten med stjärna och oljelampa som dekoration. Välarbetad stenram. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Område: 1
Kvarter: 13
Gravnr: 01
Tillkomstår: före 1860
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning/Gjutjärn/Ålder
Karaktäristik: Stor liggande häll, delvis gömd i ett tujabuskage. Odekoration men järnringar vid varje hörn. Ovanlig och ålderdomlig gravvård.

Område: 1
Kvarter: 13
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1883
Urvalskriterium: Gjutjärn/Ålder
Karaktäristik: Stående gjutjärnskors med genombrutna dekorationer där korsarmarna möts. En av de äldre gravvårdarna på kyrkogården.

Område: 3
Kvarter: 16
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1937
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Liten och anspråkslös men ändå väl dekorerad svart bred tidstypisk sten med klassicistiska drag. Enkel liggande sten från 1960 framför.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 3
Kvarter: 16
Gravnr: 18
Tillkomstår: 1936
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Ljusröd bred liten granitsten med växtornament i relief. Liggande sten i samma material framför.

Område: 3
Kvarter: 16
Gravnr: 31
Tillkomstår: 19
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Svart stående hög sten med ett öga som dekoration. Inskription med titeln "Hemmansägaren".

Område: 3
Kvarter: 16
Gravnr: 32
Tillkomstår: 1935
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning/Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående grå och svart sten med pilastrar och överliggare. Våldekorerad och representativ med många klassicistiska drag. Inskription med titeln "Stationsföreståndare"

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 3
Kvarter: 16
Gravn: 33
Tillkomstår: 1932
Urvalskriterium: Konstnärligt utformning
Karaktäristik: Stående stenkors med dekoration där korsarmarna möts. Liggande enkel sten från 1960 framför.

Område: 3
Kvarter: 19
Gravn: 25
Tillkomstår: 1942
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Liten och anspråkslös gråsvart sten som står i raden med gravvårdar i liknande storlek och utformning. Varvsgrav.

Område: 3
Kvarter: 21
Gravn: 01
Tillkomstår: 1940
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Grå bred sten med växtornament vid basens hörn. Speciell form, formspråk och utsmyckning. Enkel liggande grå sten framför från 1935.

Område: 3
Kvarter: 25
Gravn: 59
Tillkomstår: varvsgrav med okänt årtal
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Liten svart sten med polerad framsida, kors och blomma som dekoration. Del av de små vårdar som står i rader i inre delen av område 3.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 3
Kvarter: 25
Gravnr: 60
Tillkomstår: varvsgrav med okänt årtal
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Liten anspråkslös bred stående sten med växtornament. Del av de små vårdar som står i rader i inre delen av område 3.

Område: 3
Kvarter: 25
Gravnr: 61
Tillkomstår: 1952
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Liten grå bred sten med växtornament. Del av de små vårdar som står i rader inre delen av område 3.

Område: 3
Kvarter: 30
Gravnr: 05
Tillkomstår: 1938
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående bred svart och grå sten med klassicerande ornament.

Område: 3
Kvarter: 33
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1934
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel stående svart sten med sparsamt med växtornament i återkommande form och utformning.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄV

BILAGA 1

Område: 3

Kvarter: 34

Gravnr: 01

Tillkomstår: 1934

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Hög stående grovt huggen rödgrå sten med släthuggen cirkel i mitten för inskription. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 3

Kvarter: 36

Gravnr: 08

Tillkomstår: 1930

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning

Karaktäristik: Hög stående grågrön grovhuggen sten med släthuggen ruta för inskription. Även infattad bronsrelief med kvinnohuvud i profil.

Område: 3

Kvarter: 36

Gravnr: 09

Tillkomstår: 1930

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Hög röd stående granitsten med tydliga klassicerande drag som pilastrar/kolonner och överliggare. Liggande röd granitsten från 1975 framför.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 3
Kvarter: 36
Gravnr: 14
Tillkomstår: 1968
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Bred stående grå sten i pampigt och välarbetat fast enkelt utförande. Inskription med titeln "Musikfanjunkare"

Område: 3
Kvarter: 36
Gravnr: 17
Tillkomstår: 1937
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning/Personhistoriskt intresse.
Karaktäristik: Stor stående grå sten med pampigt uttryck. Utsmyckad enbart med ett kors. Här vilar landstingsmannen P.A. Dahlberg. Gravvården omgärdas av en stenram och är en rest av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 4
Kvarter: 49
Gravnr: 01
Tillkomstår: 1927
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Röd hög stående granitsten utan utsmyckning med ned fin stenram med sturnor i varje hörn. Gravvården omgärdas av en stenram och är en rest av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 4
Kvarter: 54
Gravnr: 02
Tillkomstår: 1926
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående hög svart och grå sten med klassicerande dekorationer. Tidstypisk form och dekorationer och inskription med titeln "Hemmansägaren".

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 4

Kvarter: 54

Gravnr: 04

Tillkomstår: 1931

Urvalskriterium: Tidstypiska drag

Karaktäristik: Hög svart stående till stor del polerad sten med rundad överkant ståendes på stensockel. Rikligt med växternamn samt ett kors. Tidstypisk form och material.

Område: 4

Kvarter: 54

Gravnr: 05

Tillkomstår: 1926

Urvalskriterium: Tidstypiska drag/Konstnärlig utformning

Karaktäristik: Hög tunn stående svart sten med ett kors och slingerväxt som dekoration. En liggande sten från 1932 framför. Jugendinspirerad, tidstypisk och välarbetad stående sten.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 4
Kvarter: 54
Gravnr: 07
Tillkomstår: 1932
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Hög stående sten med rundad överkant. Svart polerad cirkel för inskription och utsmyckad med stora bladdekorationer. Sten med tidstypisk form och ornamentering.

Område: 4
Kvarter: 54
Gravnr: 08
Tillkomstår: 1933
Urvalskriterium: Tidstypiska drag/Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Speciell form på sten, annars ganska tidstypisk utformning. Nätt formspråk. Rester kvar av stenram (bakre kanten)

Område: 4
Kvarter: 54
Gravnr: 15
Tillkomstår: 1936
Urvalskriterium: Tidstypiska drag/Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Hög stående delvis polerad grå och svart sten med en kvinna/ängel stående i helfigur samt en vas med lagerblad som dekoration. Speciell och hög detaljgrad i dekorationen. Det klassicistiska idealen slår igenom även i dekorationen. Tidstypisk i form, formspråk och ytbehandling.

Område: 4
Kvarter: 58
Gravnr: 06
Tillkomstår: 1931
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Bred svart polerad sten med enkel och anspråkslös utformning. Tidstypisk i form, material och dekoration.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 4
Kvarter: 58
Gravnr: 07
Tillkomstår: 1931
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående bred sten med överliggare och oljelampa som gravvårdssymbol. Tidstypisk i form, utsmyckning och gravvårdssymbol.

Område: 5
Kvarter: 40
Gravnr: 19
Tillkomstår: 1967
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Bred stående grå och svart sten. Kvadratiske former, utsmyckad med växtornament. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 5
Kvarter: 40
Gravnr: 20
Tillkomstår: 1967
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Ljusröd granitsten i bakkant av stenram. Vacker form och dekoration. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 5
Kvarter: 40
Gravnr: 21
Tillkomstår: 1966
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Rektangulär och enkel grå och svart sten med ett kors och växtornament. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÅRD

BILAGA 1

Område: 5
Kvarter: 40
Gravnr: 22
Tillkomstår: 1963
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Stående bred grå sten med klassicerande drag som kolonner och överliggare. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 5
Kvarter: 46
Gravnr: 05
Tillkomstår: 1951
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Grå bred sten i enkel utformning. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 5
Kvarter: 46
Gravnr: 07
Tillkomstår: 1953
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel grå bred stående sten i bakkant på stenram. Två liggande stenar från 1990 och 2000 framför. Del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 5
Kvarter: 47
Gravnr: 01
Tillkomstår: 1949
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: För kyrkogården speciell form men en form som är tidstypisk och återfinns på många andra kyrkogårdar. Inskription med titeln "Hemmansägaren". Rester av en stenram är fortfarande synliga, har tidigare troligtvis varit en grusgrav.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 6
Kvarter: 65
Gravnr: 14
Tillkomstår: 1967
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Bred stående grå sten med klassicerande drag som överligger och kolonner. Tidstypisk sten samt att sockeln i bakkant indikerar att gravvården varit en del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 6
Kvarter: 65
Gravnr: 15
Tillkomstår: 1959
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart bred stående sten med klassicerande formspråk och växtornament. Tidstypisk och välarbetad sten samt att sockeln i bakkant indikerar att gravvården varit en del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 6
Kvarter: 65
Gravnr: 16
Tillkomstår: 1960
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart enkel bred sten med växtornament. Sockeln i bakkant indikerar att gravvården varit en del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 6
Kvarter: 65
Gravnr: 17
Tillkomstår: 1964
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Enkel svart rektangulär bred stående sten med diskret dekoration. Tidstypisk sten med välarbetad dekoration samt att sockeln i bakkant indikerar att gravvården varit en del av det äldre beståndet av grusgravar.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

HILLE KYRKOGRÄD

BILAGA 1

Område: 6
Kvarter: 65
Gravnr: 18
Tillkomstår: 1961
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart och grå stående bred polerad sten i enkel utformning. Tidstypisk sten och del av det äldre beståndet av grusgravar. Två dominerande växter flankerar gravvården.

Område: 6
Kvarter: 65
Gravnr: 19
Tillkomstår: 1961
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Svart bred stående polerad sten med kors och växtornament. Tidstypisk sten och del av det äldre beståndet av grusgravar.

Område: 6
Kvarter: 65
Gravnr: 20
Tillkomstår: 1961
Urvalskriterium: Tidstypiska drag
Karaktäristik: Bred grå sten med klassicerande drag som kolonner och överliggare. Tidstypisk sten och del av det äldre beståndet av grusgravar.

Södra Strandgatan 20, Box 746, 801 28 Gävle
Tfn 026-65 56 00 www.lansmuseetgavleborg.se